

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitatarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Capvt Nonvm. De Christiano Thomasio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

§. I.

Leibnizio in historiae philosophicae recentioris enarratione meri- *Chr. Thoma-*
to iungimus CHRISTIANVM THOMASIVM, vi- *sui historia*
rum et sua aetate magnum, et meritis de repurgata philoso- *unde peten-*
phia hodie quoque illustrem. Eodem enim, quo Leibnizius, tempore re-
formare philosophiam est aggressus, nouumque eius systema eclecticum
condere coepit. Cuius viri historia eo magis attentione digna est, quo
magis eius potissimum moliminibus mutati philosophiae vultus in acade-
miis protestantium Germanicis adscribendi sunt, isque maiori strepitu,
quam reliqui ante eum omnes, magnum istud negotium aggressus est. Nec
hoc solo nomine illustrem in scientiarum annalibus vir summus memo-
riam consecutus est, sed haud parum quoque ille conatibus suis ad id con-
tulit, vt totius eruditionis facies immutaretur, eiicerentur innumera prae-
iudicia, et plurimum animorum accederet illis, qui relinquere patrum
semitas et sine cortice natate contenderunt. Merito itaque miramur,
inuentum esse haecenus neminem, qui tanti tamque celebris viri historiam
literariam scriberet, quaque via, quo animo, quibus mediis ad scientia-
rum, praecipue philosophicarum et iuridicarum emendationem fuerit pro-
gressus, quid vel frustra tentauerit, vel parum ex voto assecutus fuerit,
quos vultus disciplinis omnibus, praecipue quae sapientiam moralem et
iurisprudentiam respiciunt, affinxerit, quibus ex causis aliquoties syste-
ma iuris naturalis electum mutauerit, quibus artibus in tantis animorum
iris atque commotionibus intrepidum pectus aduersariis obiecerit, in
qua re de literis meruerit, in quibus hominem se prodiderit, quaeque
alia sunt ad historiam eiusmodi, si utilis esse debeat et iucunda necessaria,
exponeret. Quod illi, qui viri celeberrimi res tetigerunt, inter quos
vnus praestat doctissimus LEPORINVS^{b)}, tantum abest, vt praestiterint,
vt non nisi scopas dissolutas in historia Thomastica deprehendamus. Vi-
ros ideo doctos, et monumentorum subsidiis fatis instructos, a partis vero
studio alienos et veritatis studiosos compellamus, vt hoc saxum voluere
non recusent, ita enim speramus, fore, vt dimidii seculi historia erudita
resque maxime memorabiles annalibus tradantur. Nobis desideria haec
explere licitum non esse instituti praesentis atque tractationis natura at-
que

a) GOTTSCHLING. in breui hist. verbis
Halenfis c. 5. p. 9. seqq. A. E. 1729. p. 470.
Bibliotheca Germanica T. I. p. 138. GENTZ-
KIVS Hist. phil. p. 212. I. FABRICIVS Hist.

bibl. suae T. III. p. 142. Bibliotheca iuris impe-
rantium p. 47. similesque scriptores alii.

b) In Germania literata hodie viuente P. II.

que conditio satis manifeste prodit: sufficit enim Thomafium intueri tanquam philosophum et philosophiae reformatorem. Ad veros tamen et genuinos fontes respiciemus, nihilque eorum, procul ab odio et fauore remoti, omitemus, ex quibus constare poterit, quem locum vir celeberrimus in philosophiae recentioris historia occupet, quamque in theatro philosophico personam valde memorabilem effinxerit.

*Ortus, edu-
catio, studia
Thomafii.*

§. II. Natus est Christianus Thomafius ipsis calendis Ianuarii anni 1610 c. l. v. ^c, Lipsiae, patre satus Iacobo Thomasio, cuius eruditionem et insignia in rem literariam merita toties depraedicauius, vitamque et res literarias in *antecedente huius Tomi parte* enarrauius. Is vt ingenium habebat elegantissimis foetibus ciuitati eruditae vtilissimum, ita coniugii fertilitate non minus disciplinis auspicatissimus euasit, prodiit enim ex eo par nobile fratrum Christianus et Godefredus, qui illustris doctrina medicus hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat. Tanto parente cum gauderet noster, facile intelligi potest, nihil ab eo vel prudentiae artisque, vel industriae et attentionis fuisse omissum, quo ingenium, quod acerrimum et elegantissimum filius erat nactus, comere, ornare, castigareque posset. Quod quanta felicitate executus fuerit vir praestantissimus euentus postea docuit. Cum enim agrum natura fertilem accepisset, et cultura accederet prudens et indefessa, fieri non potuit, vt non iacta scientiarum semina mature iucundissimam segetem ostenderent, et amplissimam messem pollicerentur. Nec solus in hoc fundo excolendo industriam suam pater posuit, sed emendandum parandumque quoque tradidit eruditissimis viris, quibus eo tempore Lipsiensis academia, virorum doctorum semper feracissima, abundabat. Inter quos Thomafii praedepotes eminere Fellerus, Rappoltus, Ittigius, Alberti, Menckenius, Franckensteinus, Rechenbergius alique, quorum vnus et alter postea, cum is reformare philosophiam et iurisprudentiam coepisset, infestis cum eo signis concurrat. Vnde factum, vt obliicerent, conspuisse eum valde ingratum in faciem praeceptorum, immo, cum pater ipse scholasticam vel Peripateticam philosophiam docuerit, in patrios cineres minxisse. Quod impietatis opprobrium studiose a se declinauit Thomafius, seque gratum et addictum debere animum praeceptoribus professus est, sed addictiorem tamen veritati. Neque is parens erat, a quo castioris disciplinae semina haurire non posset, eum enim multa praeclare vidisse, licet temporis sui fato ea vulgare prohiberetur, suo loco obseruauimus ^d. Conquestus autem est filius ^e defuisse ipsi occasionem, patris institutione ita fruendi, vt omne, quod posset, emolumentum inde caperet. Debebat autem patris diligentiae quod in disputando valde exerceretur, disceret-

^c) Vid. Programma ab illustri viro Iurisprudentiae diuinae praemissum, quod cum historiam studiorum iuuenilium eius enarrat, omnino reliquis omnibus praefendum est.

^d) Idem monet THOMASIVS l. c. §. II. p. 8.

^e) Vid. Annot. ad testamentum Osenii p. 392. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 4. p. 684.

disceretque ex huius arenae literariae usu atque consuetudine quadam animi praesentia ad controuersias virorum doctorum attendere. Quin et hoc parentis curae adscribendum est, quod philosophiae eiusque historiae, in qua ille excellebat, studium, iurisprudentiae praemiserit, quo pacto fundamenta iacta sunt, quibus nouum disciplinarum philosophicarum et iuridicarum aedificium feliciter superstructum est. Accidit autem, ut, quod ipse narrat ^f, ex scholis triuialibus ad academica studia traductus, patrem audiret HVGONIS GROTHII libros *de Iure belli et pacis* exponentem, ubi, etsi tum temporis multa non intelligeret, cepisse tamen ipsum, ait, doctrinae dignitatem et elegantiam, ut prae reliquis ei percipiendae et in succum, quod aiunt, et sanguinem redigendae mox serio incumberet. Cumque meminisset, patrem saepe in expositionibus suis auditores remisisse modo ad theologos, errores Grothii in religione notantes, saepe ad iureconsultos, ut ad quos potissimum opus Grothii pertineat, necessarium duxisse in priuata lucubratione lectioni Grothii iungere commentatores eius, duos, vnum Iohannem Casparem Zieglerum, alterum Tubingensem theologum Ioannem Andream Osiandrum, quorum ille breuibus sed succinctis in Grothium obseruationibus, in multis nebulas obscuritatis depulerit, hic pleraque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem memoriam suam confirmauerit, in reliquis cautiones ipsi suppeditauerit, ab heterodoxis Grothii opinionibus, simul vero Scholasticorum philosophiam moralem hinc inde panderit. Prodiisse tum SAMVELIS PUFENDORFII libros *de Iure naturae et gentium*, eosque auide se legisse, non solum quia praegustum ipsi dedissent eiusdem *Elementa*, quamuis obiter inspecta, sed et quod ipsum caperet nimium quantum, stilus nitidus et perspicuus. Ac deprehendisse se quidem hic plurima, quae Grothius neglexerat, plene exposita, non pauciora, quae ipsum Grothium obscure loquentem illustrarent, sed non placuisse tamen aliqua, quae communem doctrinam impugnarent. Non nouisse se enim quaestiones philosophicas a theologicis discernere, nec fuisse, qui id ipsum doceret, et quamuis non appareret, quo pacto obiectionibus Pufendorfii posset satisfieri, neque responsiones eruditorum cum quibus data occasione ea de re consulerit, satisfecerint ex asse, praeualuisse tamen auctoritatem tot virorum venerandorum, ut stupiditatem potius ingenii sui accusaret, quam sinistri aliquid de doctrina communi suspicaretur. Haec de primis philosophiae conaminibus suis Thomafius, qui et porro narrat, qua ratione ad iurisprudentiam delatus in hoc tramite perrexerit, id quod factum, postquam anno 1691 primam et secundam lauream, quam vocant, in academia patria accepisset. Audienda est ipsa viri magni narratio, quae istorum temporum rationes literarias in scholis publicis

f) 4. 5. p. 3.

publicis mire illustrat. „Perduxit me, inquit §, interea amor iuris naturalis, ut consensu patris ex tribus facultatibus superioribus iurisprudentiam eligerem, ea magis intentione, ut defectum philosophiae hac parte supplerem, cum praeter memorata vel doctissimi BOECLERI commentarius in *Grotium* ostenderet, haerere aquam iis, qui iuris prudentia destituti ex sola philosophia, quae in academiis docetur, ius naturale pro dignitate eruere et explicare aggrediuntur. Iaciebam ergo eius fundamenta quaedam utcumque, et cum nullum ductorem haberem, qui methodum praescriberet, sequebar tritam viam, et modo hunc, modo illum audiendo comparabam notitiam potius aliquam confusam et laceram, ac male cohaerentem, quam prudentiam genuinam.“ Anno 1675 a parente in academiam Francofurto - Viadrinam missus est, ut, quos sentiebat, studiorum defectibus mederetur. Verum nec eo in loco rem successisse, narrat, „non culpa quidem praeceptorum suorum, virorum optimorum et singulorum sua laude fruentium, sed potius, quod vulgata discendi methodus, secundum quam a plurium doctorum, inter se non raro dissidentium et diuersis hypothesibus subnixorum ore simul pendere consueuerit iuuentus, ad solidam doctrinam parum esset apta, quodque, ut fieri solet, multas horas, quae studiis et auscultationi impendendae fuissent, perderent sodales et conuersatio cum paribus.“ Erant autem tum in iurisprudentiae disciplina praeceptores Thomasio Stryckius et Rhetius, qui licet doctissimi essent, ex adductis tamen intelligitur, cur disciplina academica illi parum profuerit. Alacris enim promptusque ingenio, et acerrime iudicans maius, quo discendi ardor nutriretur, pabulum quaerebat, et ipse sibi prodesse conabatur. Hinc trito prouerbio, docendo nos discere, monitus, tentare apud se constituit, an lacunas, quas in male cohaerente rerum variarum, quibus caput repleuerat, congerie obseruabat, supplere, et studia hactenus saepius interrupta concatenata inter se serie iungere ac sociare valeret. Nactus itaque veniam docendae iuuentutis, eam et institutiones iuris docuit, et IANI KLENCKII *Quaestiones ad libros Grotii* illi explicuit, exploraturus quantum ex lectione et meditatione Grotii atque Pufendorffii profecisset. Neque tamen Scholasticorum principia moralia tum quidem deseruerat, nec probabat Pufendorffium, multa innouantem, in qua heterodoxiae suspicione ipsum confirmauisse, ait, et *Indicem nouitatum* contra Pufendorffium editum, de quo suo loco dicendum, et scripta eristica, quibus velut communis hostis Pufendorffius ex omni parte oppugnabatur. Quos et amore orthodoxae veritatis et multitudine syllogismorum prolixorum et intellectu difficillimorum se in admirationem traxisse, credentem non habiturum Pufendorffium, quid reponeret, candide fatetur. Ast alia omnia euenerunt, cum *Apologiam* Pufendorffii legeret, videretque arma aduersariorum eius impetum sustinere non posse. Tunc enim dispelli

dispelli incipiebant nebulae, quibus hactenus animum partis studium cinxerat, et opinio firmauerat, nihil in dubium vocandum esse, quod theologi declarauissent esse theologicum. Nam tum primum agnito discrimine inter theologiam et philosophiam deprehendisse se, ait, multa a theologis vnanimi consensu defendi, quae theologica non essent, sed ad philosophiam moralem aut iurisprudentiam pertinerent, pro doctrinis autem theologicis haberentur, quod philosophi catalogo vndecim virtutum Aristotelico et Icti glossatoribus suis contenti, theologis ansam dederint nobilem sapientiae partem neglectam et domino vacuam occupandi. Et sic quidem feruidi ingenii magnorumque spirituum iuueni animus; mirum quantum, creuit, vt dubitare de doctrinis Scholasticorum moralibus inciperet; qua in re parentis exemplo confirmatus est, quem a priori sententia multoties abiisse nouerat; statuit itaque praeconceptis opinionibus non adhaerere, si veritas monstraretur. Sed eiiciendum esse et sectae praecudium et praeposterum malae famae ex relicta communi via metum pulchre intelligebat, sibi in senatu philosophico suffragium vindicandum esse, cum et ipse ratione vteretur, decernebat, ratus, peccatum se in creatoris beneuolentiam, si pecudis instar capistro se, quo alii vellent, coecum duci pateretur. Itaque conculcato auctoritatis imperio, ne fulgur alienae opinionis oculos excoecaret, ad ipsas, quae in controuersiam erant deductae, quaestiones attendere, enucleatoque vero earum statu, obiectiones et responsiones examinare coepit, nec desistendum esse statuit, donec ex qua parte veritas staret, cognosceret. Cuius diligentiae amplissimum mox retulit praemium: conuictus enim multa esse dediscenda, quae prius adsciuerat, coepit intelligere confusum chaos rerum sine recta via, sine certitudine congestarum omnem, quam studio suo, comparauerat, scientiam esse; et in id diligentiam contulit suam, vt hanc congeriem iusta meditatione in ordinem redigeret. Ita vero deferere castra philosophiae Scholasticae coactus, cum et male eos pugnare et signa tandem deferere, metu caussae iniustae videret, armatusque indignatione in vehementiam nonnullorum, qui in controuersis Pufendorfianis, cum ecclesiastici ordinis essent, acerbè in aduersarium fuerant debacchati, omne sectarium obsequium, quicumque etiam id imperaret, abiicere, libertatemque semel obtentam mordicus retinere firmissimo statuit consilio. Et hoc quidem pacto se sub duce illustri, (Stryckium vel Rhetium viros ea aetate celeberrimos intelligit) militasse ait, disputaue- rat enim publice *de Iure circa frumentum*, praefide Rhetio, at ita, vt ducem, non imperatorem, agnosceret, et saepius ad emendanda priora melius iam intellecta et digesta manum admoueret, quem morem ad vitae finem seruauit, vt cogitationibus prioribus posteriores haud raro substitueret. Hoc ita doctrinae suae modo constituto cum doctoris iuris insignia eo anno capefluisset, ad iter literarium se accinxit, et peragratiss Germaniae inferioris terris ad Batauos accessit. Qua in regione cum

haud pauca virorum eruditissimorum musea adiret, ingenio acri, erecto et eruditione iam tum valde ornato multorum beneuolentiam meruit, maxime autem Ioannem Georgium Graeuum, virum celeberrimum fautorem nactus est, qui quoque egregie eum datis literis systaticis commendauit ^g, cum praestantissimi ingenii elegantiam in eo deprehendisset. Er retinuisset eum apud Batauos si annuisset, sed patriam meditabatur Thomafius, in quam absoluto itinere est reuersus.

Studia Thomafii patriae restituti.

§. III. Restitutus patriis laribus, excussoque parumper pristino torpore, iuris ciuilis disciplinam seuerius excolendam aggressus est, quam docendo metam iterum attingere, iuris naturalis praesidio vultus sperabat, quamuis pandectarum interpretationem nunquam integram antea percepisset ^h. Sed ad forum quoque transferre pedem, iusque ad facta singularia applicare coepit; quo in labore plus sibi philosophiam moralem profuisse, quam innumera iurisperitorum consilia narrat. Nempe meditationi et principiis iuris naturalis atque facti considerationi attentae atque sollicitae plurimum fidebat; quo pacto pulchre causas nonnullas tuitus est, cuius industriae specimen aliquod extare publice voluit ⁱ. Retraxit tamen paulo post pedem a strepitu fori, contentus commoda et incommoda iurisprudentiae forensis didicisse; cum iam tum intellexisset, falli eos, qui forum aulae esse *προπαιδευμα* statuunt, et turbae taedia paulo ferret impatientior. Reuersus ergo ad industriam domesticam, et tranquillitatis in otio philosophico emicantis studium, iuuentuti literarum disciplinam ambienti scholas aperire, et cogitationes de sapientia in ordinem redactas tradere constituit. Cumque iuris naturalis scientiam fundamentum esse omnis iurisprudentiae prudenter decerneret, eius fundamenta hactenus in academiis neglecta vel non satis excolta restaurare aggressus est. Ducem autem initio elegit Hugonem Grotium *de Iure belli et pacis* erudite quidem praecipientem, sed paulo obscuriorem, quique explicatione et emendatione apud iuuentutem studiis dicatam opus habebat. Accurrebat magna iuuenum frequentia, quos et nouitas disciplinae, et commendata vtilitas attraxerat. Metus autem pestis, qui subito animos occupauerat ita eas paulo post disiecit, vt solus cum Grotio relinqueretur Thomafius. Resumit tamen telam restituta patria, cum rediissent auditores, et finem tandem commentationibus suis imposuit. Quas ita absoluit, vt collatis iis cum Grotio, et commentatoribus omnibus et Pufendorfio, lumina praeceptis Grotianis accenderet, et vbique iudicium interponeret suum. Absoluto cursu Grotiano, cum disciplinam iuris naturalis sibi iterum tradendam alii expetissent, Pufendorffium ducem elegit, quem elegans *de Officio hominis et ciuis* tractatio valde commendauerat: praemisit autem satis amplam controuersiarum auctori motarum magnaue tum vehementia agitationum

g) Conf. SCHVRTZFLERISCH Ep. arc. ccclxxix. T. I. p. 619.

h) I. c. §. 14. p. 10.

i) In Causis iuridicis selectis P. I. n. 1. p. 1. seqq.

tarum historiam; momenta excussit, sententiam modeste dixit, partium studio valere iussit: ostendit fontes, origines, occasiones doctrinarum, hypotheseum influxum in conclusiones, nexum principiorum cum assertionibus primumque aliquod principium iuris naturalis analytica methodo inuestigans, quid ex eo necessaria illatione sequeretur, demonstrare annus est, id tamen agens, ut, ubi recedere a Pufendorffio eum cogeret veritas, rationes dubitandi, quae impellebant, candide exponeret. Maxime autem legem positivam vniuersalem fulcire, eaque supposita quaestiones iuris vniuersalis enodare felicius, quam hactenus factum, satagebat. Et hoc quidem pacto priuata industria rem publicam literariam iuuare, et pulcherrimae philosophiae moralis parti noua lumina accendere strenue contendebat. Ut autem publicum quoque eruditionis testimonium extaret, et philosophiae praefidia ad iurisprudentiam civilem traduceret, edidit anno 1706 *Annotationes theoretico-practicas in Io. STRAVCHII Dissertationes ad vniuersum ius Iustinianum priuatum*. Vixit his temporibus adhuc Thomafius pater, cuius prudentia senilis ferocem filii animum nouarum veritatum amore et propagandi studio vehementer accensum, et quadam dicendi acrimonia se effluentem moderata esse indignationi autem eorum, qui in cathedra publica docebant, et quos nouitas illa valde mordebat, obtutisse videtur, quo minus in lites publicas noua iuris naturalis disciplina degeneraret. Illud certum est, quamdiu is vixit, publicis contentionebus non distractum fuisse filium. Ast ubi is anno 1706 *CLXXXIV* fatis concessit, magnarum turbarum et contentionum acerbissimarum tumultus inter Thomafium, et Lipsienses doctores, qui in partes quoque traxerunt alios, exorti sunt, quos, qua licet breuitate ex fontibus genuinis porro enarrabimus ^k.

§. IV. Relictis castris scholasticis, quae theologi quoque de praeceptis moralibus iureque naturali commentantes hactenus secuti erant, ad Grotium primum, cumque is pacem cum Scholasticis aleret, ad Pufendorffium nouum doctrinae moralis aedificium exstruentem Thomafium defecisse, ex antecedentibus constat, quo loco etiam paucis diximus, quam sibi viam ineundam statuerit. Non coniecerat tamen cogitationes suas in chartam, sed, quodcumque meditationes suggessissent, viua voce auditoribus tradebat. Quos cum male ex ore eius praecepta iuris natura-

LII 3

lis

k) Diu inter arcanas historias et *Andora* latere fata Thomafiana, donec tandem ipse pleraque enarraret, iis viuientium numero subditis, qui tragœdiam concitauerant. Addidit enim BRENNERUS II Tr. de iure principum Euangelicorum in controuersis theologicis, expositionem summariam breuiemque apologiam, lingua vernacula, in qua rem strictius exposuit. Integram quoque et plenam narrationem inseruit Causis iuridicis seriis, Germanice editis P. III. n. 1. p. 1. seqq. praefixo titulo Reliquiarum papatus politici in intentata inquisitione in homines innocentes. Ipsam Apolo-

giam autem n. II. p. 44. seqq. exhibuit, quae titulum gerit: Narratio summaria electionis auctoris ex patria sua, eaque passim illustrauit. n. III. p. 207. seqq. autem lites Masianas enarrauit n. IV. p. 352. quas de consilio Francofurtano acciderunt, n. V. p. 492. vltimam persecutionem propter quaestionem matrimonialem descripsit, P. III. autem ea tetigit, quae ob collegium de praedictis ei molestiam concitauerunt. Ex his fontibus narrationem nostram hausimus, qui plura sciendi cupido ad-eundi sunt. Nos rem, prout acta et delineatam sententiam ferendam Lectori relinquimus.

Prima diffi-
dia Thomafii
Lipsiensia.

lis haud raro excepiſſe obſeruauiffet, ſuccurrerent autem in dies plura, non a theologiſ modo, ſed a iuſtitiae quoque ſacerdotibus et interpretibus vel omiſſa, vel fruſtra promiſſa, quae ſupplenda eſſe in nobiliſſima doctrinae parte ſtatuebat, ipſe inſtitutiones iuriſprudentiae diuinae elaborare coepit, quibus Pufendorſianum iuriſnaturalis ſyſtema explicuit, eius hypotheſes tanquam ſuas defendit; conſuſionum nexum cum principiis expoſuit, et ita introductionem in Pufendorſianum opus auditoribus tradidit, alia, intacta Pufendorſio, quae ad hanc diſciplinam pertinere videbantur, ſuppleuit. Et ita quidem primum inſtitutionum harum librum exire in publicum manibusque et iuuenum et virorum doctorum teri paſſus eſt. Factum id anno c1o 1o c lxxxvii. In eo libro potiſſimum fundamenta moralitatis a Scholaſticis in ipſa rerum moralium natura, ſanctitatisque diuinae cum illis comparatae ratione antecederent ad voluntatem diuinam poſitae, Pufendorſium ſecutus, reiecerat, cunctis ad ſocialitatem reuocatis. Quod cum praecipuus in controuerſiis Pufendorſianis lapis offenſionis fuiſſet, vt ſuo loco ex inſtituto exponemus, medendum vulnere, quod receptae doctrinae a Pufendorſio inſiſtum erat, ratus Valentinus Alberti theologus et philoſophus Lipſienſis, ad ſtatum integritatis et imaginis diuinae primaeuum pedem retulerat, quae res eum ſatis vehementer cum Pufendorſio commiſit, vt ſuo loco trademus. Thomafius ergo, qui ſocialitatis principio, dudum Stoicis et Cumberlandio quoque contra Hobbefium pugnantem probato ſubſcripſerat, id ſibi agendum eſſe ſtatuit, vt oſtenderet, non poſſe illud moralitatis obiectiuae (ita Scholaſtici vocant) ſigmentum defendi, niſi ſolo niti quis velit auctoritatis praeiudicio. Sed cum Albertina quoque obſtaret hypotheſis, eandem ſimul examinauit, et conſtare non poſſe, niſi *admiranda* multa admittantur demonſtrauit. Conſenſum quoque gentiliū philoſophorum, ad quem ille ſaepe prouocauerat, non ſufficere ad ius naturale definiendum ſtatuit. Non nominauit tamen hunc praeceptorem ſuum, ne, qui in vna academia docebant, bella ſerere viderentur. Secundum et tertium librum annis ſequentibus edendo, non Pufendorſianam tantummodo viam vltius preſſit, ſed et Pufendorſianis multa noua addidit, ius vniuerſale diuinum poſitiuum a naturali diſtinxit, capita iuriſ naturae auxit, polygamiam et inceſtum ex iure naturae euerti non poſſe, aſſeruit, aliaque adiecit plurima, a typo doctrinae haecenus retento abeuntia, et nouitatis impatientes irritare aptiſſima. Siluere tamen per aliquod tempus et Alberti et cenſores, ſic vt hanc ſibi libertatem publico programme, vernacula edito anno c1o 1o c xci, gratularetur Thomafius, et apertis ſtudioſae iuuentuti ſcholiſ iuriſprudentiam hanc ſuam ita explicaret, vt refutaret Albertinas hypotheſes, quoties ſuis praeceptis aduerſarentur. Et haec quidem latentem ſub cinere ignem accendiſſe; ex dicendis conſtabit. Forte tamen in apertam flammam non tam cito erupiſſet, niſi acceſſiſſent ſcripta Thomafii

1) loc. cit. pag. 79.

masi alia, quibus omnem euertere philosophiam pristinam a patribus acceptam, eius autem doctores false traducere quam plurimis erat visus. Nempe ediderat *Introductionem in philosophiam aulicam*, inque hoc libro propaedeutica quaedam philosophiae cuiusdam elencticae ita disposuerat, ut adhibita philosophica historica, et veterem philosophiam, maxime Peripateticam, et recentiore, quam Cartesius effluerat, quaeque pedem figere Lipsiae coeperat, libere reprehenderet, quibusque naevis turgerent, ostenderet. Quae conamina philosophis displicuisse nobis non monentibus quilibet intelligit. Ita factum, ut in hominum sermonibus passim de his clandestinis dissidiis, verba miscerentur, quibus animi priuatim ex utraque parte exacerbati sunt. A publica tamen pugna utraque pars hactenus abstinuit. Ast sufflauit latentes igniculos annus 1701. Eo enim, qui prius in conscribendis actis eruditorum Menckenio operam suam collocauerat, Thomasi proprias Ephemerides condere coepit, quibus titulum praefixit: *Cogitationes liberae, seriae et iucundae, legibus atque rationi conuenientes, siue dialogi mensuri, de variis libris, maxime nouis*. In quo scripto (cuius historia apud eos quaerenda est, qui literarios annales condiderunt) id imprimis auctor egit, ut et nouorum librorum naeuos reprehenderet, et praepudicia eruditorum atro sale aspergeret, et magna *παρρησία* quid emendandum sibi videretur, quid abiiciendum satyra haud raro visus mordaci, posthabito omni personae respectu pronuntiaret. Qui labor, ut haud vnam auctori suo inimicitiam conflauit (nam cum aliis quoque viris doctis, maxime Tenzelio, Praschio, Fabricio, Tschirnhausenio eum commisit) ita imprimis fons malorum plurimorum in patria extitit. Nempe satyram commodissimum et efficacissimum remedium contra morbos inueteratos, quos omnem orbem literatum, maxime in academiis, occupare credebatur, esse, firmiter sibi persuadens, in delineandis et amaro haud raro risu perstringendis vitiis eruditorum adeo ingeniosus et eloquens fuit, ut haud pauci contenderent, fieri non posse, ut vitia in genere describere et deridere in animo habuerit, sed respexisse satyricum Thomasi calamum ad nonnullos, de quibus incerti, ut solet fieri traderentur rumusculi; et certos homines istis aculeis petiisse. Erant etiam quidam, qui suspicarentur, molestum hac ratione actis eruditorum quem laborem deseruerat, esse voluisse. Maxime praefatio Ianuario mensis praemissa vehementer quosdam momordit, in qua ad Barbonium et Tarsitium, notissima paedagogi et hypocritae apud Plautum Gallorum, Molierium,

m) Freymüthige, lustige und ernsthafte, jedoch Vernunft und Gesetz mässige Gedanken, oder Monat-Gespräche über allerhand, vornehmlich aber neue Bücher.

n) IVCKER, de Ephemerid. erud. c. 17. p. 244. seqq. Anonymus in Relatione de scriptis mensuris P. I. p. 57. Add. STRUVIUS Introd. in

hist. liter. c. 6. §. 28. p. m. 279. FABRICIUS Praef. ad Morhof. BAYLE Lettres T. III. p. 446. ed. March.

o) Et quidem cum ultimo res tantum non ad aggressiones violentas peruenit, Praschius quoque scripto eum refutauit. conf. IVCKER. l. c.

p) Vid. Causae iurid. ser. P. III. p. 5.

lierium, nomina, ita differit, ut mores suo tempore paedagogicos et hypocriticos in academia patria regnantes, traducere voluisse plerique crederent. Tacemus argumentum reliquum ingeniose mordax, hodie tamen obscurius illis compariturum, quibus eius temporis arcanae ignotae sunt circumstantiae. Haec cum animos, patriae philosophiae contemptu et reprehensione iam sauciatos vehementer affligerent, ad arma conclamatum est. Et ipse quidem *Dialogorum otiosorum* (tales enim colloquentes finxerat) auctor satyram in primis tantum colloquiis ad alliciendos lectores se adhibuisse, eo consilio, ut mutaret in seriam tractationem, quamprimum liceret, neminem autem laedere in animo habuisse semper testatus est. Aliter autem iudicarunt illi, qui virum iuuenem senibus praeclare de republica erudita meritis amare insultare indignabantur. His dialogorum menstruorum opus liber famosus esse visus est, unde non alio medio, quam summi magistratus imperio, in ordinem redigi posse Thomafium statuerunt. Querelas ideo suas ad supremum, qui Dresdae floret, senatum ecclesiasticum Electoris Saxoniae, cui parat academia Lipsiensis, detulerunt, rogantes, ut in auctorem anonymum velut calumniatorem publicum inquireretur. Ipse, qui sumtus fecit bibliopola eam ob rem, auctorem scripti denuntiare, iurisiurandi fide iussus est. Thomafius autem datis ad electorem literis supplicibus suo sumtu dialogos editos esse fassus, de vi sibi illata et persecutione graui intentata acerbè conquestus est, et principis auctoritatem implorauit, rogans, ut qui ipsum denunciassent, indicarentur. Mutauit quoque mense Martio dialogorum menstruorum titulum et serio magis se differere velle promisit, ita tamen satyrae inhaesit, ut dum se ipsum pingere simulabat, pseudophilosophiam, in cuius interitum iurauerat, falsè traduceret, quamuis in scholasticam tantummodo philosophiam, et doctrinam academicam omnem tum obtinentem ea dicta esse, nec personam vllam speciatim tangere, ipsa verba satis probent. Quo tamen non obstante facultas, quae dicitur, philosophica, duce Val. Alberti, se peti rata, nouas querelas ad proceres ecclesiasticos in aula Dresdensi detulit. Quod cum intellexisset Thomafius, amicosque in senatu ecclesiastico, quos aduersarii habebant, metueret, ipse ad supremum aulae mareschallum Haugewizium cui non displicere dialogos menstruos audiebat, confugit, eumque sibi et elegantiori eruditioni fauentem inuenit. Ipse, ut ardebat eo tempore animi vigore in mense Aprili vitam Aristotelis, potissimum ex PATRICII *Discussionibus Peripateticis* excerptam illis coloribus depinxit, ut plene ad risum et contemptum Stagirita omnibus propinaretur, ea ingenii petulantia, ut falsius et acutius non posset. Quod vulnus, licet valde sentirent aduersarii Thomafii, quoniam tamen in aula patronum is nactus erat, ferendum vindictaeque tempus expectandum erat aliud, praecipue cum ipsos dialogos, causae suae

q) Conf. l. c. p. 39. vbi satis aperte id ipse innuit Thomafius.

r) l. c. p. 5.

suae bonitati fides electori Thomasio inscripisset. Ita per integrum annum hunc Ephemeridum literariorum laborem continuando tela inimicorum prudenter declinauit. Neque illi tamen conquieuerunt, sed cum dicacitas eius animos vehementer vulnerasset, ferreque non possent, sine censorum iudicio extra patriam eius libros vulgari, et sine ordinis philosophici venia publice collegia indici, et auditorium priuatum excitari, conculcarique auctoritatem academiae ab optimis principibus firmatam, ita precibus et querelis suis ineunte anno 1661 senatum ecclesiasticum irritarunt, ut seuerio mandato academiae patribus et praetori circuli iniungeretur, loca illa satyrica exciperent, et a constituto coram concilio academico Thomasio eorum rationes exigerent, deque satisfactione poenaeque irroganda ordinem Ictorum Witebergensem actis transmissis decernere iuberent, auctoritate senatus sanctioris autem illi centum ducatorum multa iniungerent, ne vel satyrica mordacitate, vel libris sine censura vulgatis laedere porro doctores publicos auderet. Cuius censurae valde grauis occasio, ex locis nonnullis enata est, quibus famam nonnullorum, maxime Alberti, laesisse culpabatur, quae tamen apud ipsum auctorem legenda sunt. Tempestatem hanc, in caput suum excitatam ut declinaret, libello supplicis electorem adiit Thomasio, causas persecutionis aperuit, denuntiantes ut rei testimonium dicerent iubere petiit, et ius fasque istiusmodi mandatis clandestinis artibus extortis laedi testatus est, viam iuris sibi aperiendam rogauit, et supremi principis tutelam implorauit, easdem preces ad ecclesiasticum dicafterium supremum detulit. Quam eius contentionem auxerunt insidiae Albertinae, quem Pufendorfianis litibus exacerbatum delatores passim dimisisse, accusasse apud administratos status theologos contra se accendisse, collegiorum instituendorum facultatem sufflaminasse, collegas in partes traxisse, calumniae culpam effinxisse, acerbè in eo libello supplice conquestus est, ad obiecta autem magno animo respondit. Ipse praesidem senatus ecclesiastici literis pro obtinenda iustitia adiit, viam tamen reconciliationis se non deserturum indicauit. Quam cum extinguendae flammae, quae facile totam istam sedem literariam accendere posset, esse aptissimam aulae proceres iudicarent, aduersarium Thomasio monuerunt, ut de componenda lite amica reconciliatione cogitaret. Mediatoris autem partes subiit Andreas Petermannus, professor medicinae, quem pro Cartesio contra Huetium apologiam scripsisse supra narrauimus. Quo intercedente tandem ita dissidia ista composita sunt, ut dimissa actione amicitiam et praeteritorum obliuionem litigantes promitterent.

§. V. Nondum ista, quam strictim enarrauimus, tempestas detonuerat, cum noua eaque grauior, et exitium minatura exoriretur. Nemine enim id expectante ministerium sacrum Lipsiense in Thomasio insurrexit, eumque velut ordinis munerisque sacri contemptorem, libellorumque

Hist. philos. Tom. V.

M m m

famo-

Secundi motus Thomasio excitati.

famosorum auctorem in aula Dresdena detulit, et velut calumniatorem impudentissimum accusavit, iis coloribus usum, qui deteriore sacrorum omnium hostem pingere vix possent. Quae fulmina patroni, quos Thomafius in aula habebat, ita declinarunt, ut, cum partis studium subesse crederent, audiendam quoque alteram partem esse monerent. Iniunctum itaque a senatu ecclesiastico supremo academiae patribus, ut Thomafium ad se vocatum de accusationis capitibus interrogarent, prohibito omni satyrici sermonis genere, et ad aulam referrent. Monitus ab amicis Thomafius, ut in tanta aduersariorum auctoritate et potentia prudenter cauteque ageret, nec dissidere causae suae, nec ferociter agere constituit. Citatus itaque a concilio academico comparuit, et accusationis exemplum sibi tradi, defensionis autem potestatem fieri tempusque concedi rogauit. Erant autem, ut ipse refert, accusationis capita haec: leuissimum animo eum et ipsa religionis dogmata, et sacrum ordinem ridere, insultare praeceptoribus, calumniis onerare ministerium, concionandi methodo illudere, crimina conficta illi obiicere, quemque a sacris confessionibus sibi esse voluisset, false ob piam muneris rationem traducere. Erat autem, qui potissimum se Thomasio obiecerat D. Augustus Pfeifferus, vir doctissimus, et philologiae sacrae eruditione iam tum celeberrimus, qui alterum ex suo ordine D. Ioannem Benedictum Carpzouium V. C. in partes pertraxerat; quique collegas deinde sibi reliquos iunxerant. Ille vehementer iam aliquoties tum in suggestu sacro, tum in sermonibus priuatis scurrilitatem bonis moribus inimicam Thomasio obiecerat, peruerseratque collegis, maxime Carpzouio, qui Thomasio animae curam praestabat, hunc illo, quo sacram synaxin ab eo accepisset tempore, infami satyra eum traduxisse; et hinc

Tantae animis coelestibus irae.

Non accepit accusationis exemplum ab academiae patribus Thomafius, quod ab aula id iniunctum sibi haecenus esse negarent, spondebant autem scripturos se, ut voluntas superiorum ea in re patesceret. Thomafius vero iterum ad senatum ecclesiasticum Dresdensen precibus conuersus rogauit, via amicabilis compositionis ne occluderetur, pateretque sibi, communicatis libellis aduersariorum, iustae defensionis facultas. Interim etiam coram academica iuuentute Pfeifferus haud obscure Thomafium publico programme atheismi accusauerat, et profanas nonnullas opiniones traduxerat, quibus sibi iniuriam fieri ad academiam Thomafius conquereretur, petebatque, ut quod promittebat ille, collegium anti-atheisticum instituere ob seruandam in academia tranquillitatem prohiberetur. Ita vero factum, ut nouo libello ordo quoque theologicus, cuius membra erant Pfeifferus et Carpzouius impietatis contemptaeque religionis in senatu ecclesiastico supremo Thomafium accusaret, et inquisitionem denuo vrgeret. Respondit iudex ecclesiasticus ex aula: licitum quidem fore Pfeiffero colle-

collegium dictum, audiendum autem Thomasiū, et eorum testimonia petenda esse, quae contra ministerium monuisset, iniungendumque vt ad obiecta responderet. Non renuit is quidem, sed moram tamen, iter caussatus, petiit, et Berolinum ad Pufendorfiū, Hamburgumque profectus hoc loco Ioannem Fridericum Mayerum, tum amicum sibi conciliauit, quem postea aduersarium expertus est. Redux cum caussae suae pars vterque infisteret, timeretque Thomasiū, ne quod Pfeiffero permiffum erat collegium anti-atheisticum cum famae suae dispendio inter iuuenes vulgaretur, *avridarov* paraturus, collegio iurisprudentiae diuinae, discursum prooemialem eumque gratuitum de differentiis iusti et decori publice instituendum promissit, vt occasionem haberet famae suae tuendae. Quod cum publica scheda vulgasset, petente ordine theologico, illa per famulum publicum sublata, prohibitus est, donec exceptionem attulisset, lectiones istas auspicari. Qui tamen cum licere sibi id crederet, praelectionis initio facto coram studiosa iuuentute apologiam pro se recitauit, paulo post tamen ab aula impeditus est. Ast is elusus aduersariorum artes abrupto argumento tractationis, accusationibus aduersarii illico in istis scholis priuatis respondit, et cur absoluere eas non posset, non sine illius inuidia, indicauit. Quo tamen modo effecit, vt indicta ab aula mulcta, collegium istud continuare prohiberetur. Id quod ille ad lectiones prooemiales non pertinere caussatus in pristino tramite perrexit, caussas autem, cur se lectionibus Pfeifferianis maxime laesum putaret, in aula Dresdensi exposuit, curque moderamine inculpatae tutelae eo modo esset vsus, aperuit, paruiffe se mandato intermissio collegio indicans, quaeque alia iuris remedia suppetebant, caute adhibens. Vt vero admodum meditationibus erat foecundus, cum praelectiones laudatas claudere iussus ab aula cogeretur, eas in gratuitam praelectionem de praecudiciis^s commutauit, in qua more suo aduersarios depexos dare non omisit. Quam cum integram ipse ediderit, conferri illa cum his meretur. Interim tamen tranquillitatem litibus praefereus, de pace cum aduersariis ineunda cogitauit, eiusque articulos ecclesiae ephoro Lehmanno, viro graui pioque intercedente, consignauit; iniuriam sibi fieri conquestus est, veniam, obliuionem actorum, pacem promissit, multis tamen frustra actis, nihil effecit. Tandem iussis consistorii coactus ad denunciationem ministerii respondit, tentatam a se frustra reconciliationem enarrauit, beneficia iuris poposcit, arcanas caussas detexit, querelarum suarum de iniustitia accusatorum rationes enarrauit, dogmata impietatis suspecta exposuit. Ita litem contestatus, non sine omnium admiratione impetitus ultra haud est, cum nec ministerium nec facultas theologica ad exceptionem eius aliquid reponeret. Ita libertatem academicam conseruans pristino itinere incedere,

M m m 2

dere,

^s) Vulgauit eam in Caussis mixtis P. III. n. 7. p. 627. Summam autem exposuit in Praef. Phil. ration. §. 8. p. 24. seqq. maxime in omordere ad-

uersarios ea, quae §. 50. seqq. p. 746. seqq. dixit.

dere, naeuosque eruditionis vulgatae detegendo emendare praeiudicia perrexit.

*Tertii motus
Thomafii cum
H. G. Masio.*

§. VI. Alter hic tragoediae Thomafianae actus fuit, ex quo, qualis eo tempore fuerit Thomafii animus, qualis aduersariorum eius, lector prudens et attentus, nobis non monentibus intelliget. Sequitur tertius, non minus reformati nostro grauis, immo prioribus molestior, quoniam summa regis Daniae auctoritas controuersis istis intercessit, nec cessauit ea tempestas, Thomasio iam ad Halenses Musas translato. Ipse totam controuersiae historiam prolixè enarrauit, quem sequentes paucis, ut institutum nostrum decet, rem complectemur. Ediderat V. C. Hector Godofredus Masius professor theologiae Holmienfis et concionator aulicus librum, cui titulum praefixerat: *Interesse principum circa religionem Euangelicam*, in quo doctrinam de magistratu ita roborat, ut eius maiestatem immediate a Deo esse multis rationibus euincere conniteretur, eamque doctrinam utilitatis causa quoque seruandam esse diceret, et passim tum Romanas tum Reformatas partes amplexos refutaret. Enarrauit libri huius summam Thomafius in *Dialogis mensuris* anni 1610 c l x x x i x, cumque haud pauca illi displicerent; dubia sua circa originem maiestatis exposuit, ita tamen, ut a satyrico sale, manus prorsus cohiberet, isque videri vellet, qui dialogistica methodo usus, a partibus Masianis, quas theologi eo tempore plerique probabant, staret. Misit illico exemplum animaduersionum Thomafianarum studiosus quidam ad Masium (quod instinctu Carpzouii factum esse Thomafius suspicatur,) et displicere conatus censoris ordini ecclesiastico atque theologico academiae, testatus est. Indignari vero valde coepit Masius, a Thomasio Lutheranorum religionis suae sanctimoniam, securitatem et commoda cum falsa religione comparantem, aliisque partibus praefertentem oppugnari, immodestiamque, calumniandi libidinem, ineptias et durissima verba alia in epistola, qua iuueni illi respondit, obiecit, idem in epistola quoque ad administrum rerum publicarum Saxonicum non sine contemptu aduersarii repetiit, et famoso dicendi genere atque calumniis theologos Lutheranos, maxime autem clerum Daniae eum impetiisse, conductum a parte aduersa, (Reformatos intelligit,) conquestus est, eundem instigans, ut ad aures electoris has querelas deferret. Prodiit quoque Petri Schippingii nomine libellus *σηλιδευτικός*, et amarulentia plenus contra Thomafium, Lipsiae postea, cura, ut coniciebat ille, aduersariorum eius recusus, in quo ad obiectiones eius respondebatur, quem tamen se inuito prodiisse, videri voluit Masius. Illum cum censura sua in dialogis repetiit Thomafius, et Masium si non ipsum scriptorem, certe auctorem esse, euincere satagit, et quam pessime rem suam egisset, demonstrare aggressus est. Ast conuersus ad regem suum Masius, causatus-

f) Cauff. mixt. P. II. n. 3. p. 301. seqq.

fatusque iniuria cumulari summos principes a Thomasio, literas ad electorem Saxoniae impetrauit, in quibus rex in scripta Thomasia seuerè animaduertebat, et poenam censuramque postulabat. Thomasi autem, ut ipse quoque audiretur, precibus suis aulam adiit: quae ut de causa tota Thomasi interrogaret, academiae Lipsiensi iniunxit. Is apologiam ad aulam pro se scripsit, et quid istud dogma velit: maiestatem non esse immediate a Deo, ac quo pacto iniuriam in summos principes esse nequeat, demonstrauit, conquestus simul, Masium libello famoso famam ipsius arrosisse, cum quae ipse scripserit in dialogis, in terris electoris Brandenburgici examen censuramque subierint. Aula vero, ut coram concilio academico responderet, iniunxit, cum qui regis Daniae res in aula Dresdensi curabat, vehementer negotium vrgeret; cauitque, ne sine censura aliquid typis Thomasi ederet. Et haec quidem ad annum usque c1o l0 c x c acta sunt, quo noua Thomasio tragoedia excitata est, quam paucis tangemus.

§. VII. Inimica aduersus Thomasi odia fouisse Lipsienses doctores, Valentinum Alberti, Ioannem Benedictum Carpzouium et Augustum Pfeifferum ex supra narratis constat, quae inita concordia non tam fustulerat, quam ad tempus tantum sopiuerat. Excitabat autem latentes sub fauillis et cineribus igniculos, controuersia, quam a pietatis studio, singulari disciplinae genere promouendo Pietisticam appellare mos est, quam hoc loco enarrare velle, esset extra oleas vagari: tota enim res, quae maximos strepitus concitauit, in annalibus ecclesiasticis enarranda, et sine partis studio et praeiudicio, quod vehementer plerorumque narrationes corrumpit, expendenda est. Et ipsa quidem pietatis promouendae consilia ad Thomasi aliud agentem nihil pertinebant, cuius eo tempore rationes ita comparebant, ut facile intelligi posset, Pietistae personam, quem barbaro vocabulo nominant, Thomasi exhibere haud velle. Ast cum magna dicendi sentiendique libertate vteretur, nec auctoritatis academicae praeiudicium vllum apud eum in iudicando pondus haberet, rogatus a B. Augusto Hermanno Franckio, theologo post ista tempora famigeratissimo, responsum iuris in ea quaestione scripsit, causaeque isti sua sententia adfuit, id quod non potuit non eos, qui pro extinguenda factione, quam accusabant, Pietistica, ad arma conclamauerant, vehementer irritare, et praecipue illos, qui maleuolum Thomasi animum fouebant, nouis calcaribus contra eum exstimulare. Accessit et alia res, quae Thomasi apud Theologos magna inuidia cumulauit. Nempe

M m m 3

iunxerat

*Quartae tur-
bae et exi-
lium Thoma-
si sponta-
neum.*

t) Scripta potiora in celeberrimo hoc argumeto consulenda praeter alios nominat B. Io. Fr. BVDDEVS Introd. in Hist. theol. L. II. c. 7. p. 1420. seqq. quae consulenda.

u) Integrum reperit et multa ad historiam nascentis controuersiae ex actis pertinentia notauit

THOMASIVS in Causis mixt. n. 4. p. 352. seqq.

x) Ipse quoque totius rei historiam et exitum enarrauit l. c. n. 5. p. 492. seqq. unde nostra hausimus.

iunxerat sibi coniugem Mauritius Guilelmus, dux Saxoniae, princeps literatissimus, filiam electoris Brandenburgici ^y. Quae cum Reformato-
rum partibus esset addicta, coniugium eiusmodi inter disparis religionis
homines principibus dissuadere conatus est, Philippus Mullerus, praeposi-
tus Parthenopolitanus. Qui cum intempestiva scriptione aulam Beroli-
nensem valde exacerbasset, ineunte anno 1610 c. x. c. captius electoris
iussu abductus est. Eius librum atque thesin in eo defensam peculiari
scripto, *de Matrimonio inter principes Lutheranos et Reformatos* refu-
tauerat Thomafius, et pro Reformatis nonnulla contra Casparem Loe-
schium theologum Vitebergensem monuerat. Ita crabronibus irritatis
pristinæ inimicitiae redibant in memoriam, praecipue cum lectiones *de*
Praejudiciis, quaeque in iis sonabat apologia pro Michaële Montano
atheismi accusato, valde nonnullos morderent, eo quod characteres hy-
pocritarum ea occasione delineasset ^z, quibus nonnullos ex antagonistis
Pietistarum petere videbatur, adhibitis sacrarum paginarum testimoniis.
Quod cum ferendum non esse pars aduersa iudicaret, accusarunt profa-
nae mentis auctoremque verbum diuinum dedecentium Thomafium co-
ram senatu ecclesiastico, qui Dresdae est, supremo, Vitebergensibus
Theologis similes querelas in eo dicasterio effundentibus, quod in libro
supra nominato, in Saxoniae principes peccauisset. Quae res ita clam
acta est, ut quid sibi respondendum esset, intelligere se nunquam potu-
isse, denegatis accusationum libellis, conqueratur Thomafius, et is re-
sponsum ex carcere metueret. Ex decreto enim senatus ecclesiastici,
ab academico concilio Thomasio omne legendi scribendique ius adimen-
dum, et, quod se comperisse ait, ipse carceri mancipandus erat, ut in-
quisitioni, quam vocant, personali locus esset. Quod qua ratione exe-
cutioni dare voluerint aduersarii ipse pluribus narrat. Qui cum legen-
di scribendique facultatem sibi ademptum iri intellexisset, quibus tamen
mediis familiam hactenus honeste aluerat, electorem Brandenburgicum, in
cuius aula patronos sibi valde fauentes habebat, precibus adiit, ut liceret,
in vicina vrbe Halensi, ubi equitibus scholae parabantur, confidere, et
auditoribus lectiones suas tradere. Quibus exauditis publice ex vrbe Li-
psienfi voluntario exilio discedens ^{*}, cum ad aulam Saxoniam se confer-
re crederetur, Berolinum praeter omnem expectationem concessit, cor-
uosque, quod aiunt, delulit hiantes. Quod ita in iram conuertit eius
aduersarios, ut suppellectilem eius arresto, quod vocant, detinerent, ipse
Berolino significauit, pariturum se mandatis, nec scholas amplius in pa-
tria esse aperturum. Quo factum, ut cum amici intercederent, publi-
ca electoris auctoritate Halae docere stipendio conducto iuberetur, cuius
nou

y) Displicuisse hoc coniugium ob causas poli-
ticas aulae Dresdensi innuit Thomafius.

z) Exhibuit haec omnia ipse Thomafius l. c.
P. III. n. 7. §. 45. seqq. p. 731. sqq.

* Relegatum esse perperam tradit auctor
Biblioth. iuris imperant. L. I. Pos. VI. §. 1.
p. 48.

noui muneris in eo loco, vbi tum academia nondum florebat, auspicio anno c^{lo} l^o c^{xc} Dom. Quasimodogeniti iniit. Qui rerum euentus quantus inter aduersarios Thomasio motus excitauerit, cum is libertate gaudens magnis animis pro causa sua more ingenii sui pugnare et acerrime eos mordere pergeret, lectori cogitandum, et ex libellis eristicis atque controuersis eius temporis, quibus etiam Ioannes Fridericus Maierus, Anti-Pietistarum promachus, immixtus est, cognoscendum relinquimus, cum ad nostram tractationem ea res non pertineat. Id vnum notamus, tanto feruore rem ex vtraque parte actam esse, vt Vitebergensem academiam frequentare elector Brandenburgicus subditis suis interdiceret. Qui quanti Thomasio faceret, cum inter consiliarios suos adoptando, testatum fecit. Thomasio vero ad intimioris admissionis proceres et sanctius consilium in aula Dresdensi prouocando, iustitiam flagitauit, suppellectilis suae liberationem poposcit, et vt apologiam liceret edere, rogauit, promittens, demonstraturum se, quod contra octauae legis diuinae argumentum grauissime peccauerint aduersarii sui, ipsamque pacem publicam laeserint. Ad quem libellum supplicem postea iteratum responsum quidem non accepit, actione tamen omni quiescente suppellectilem suam Lipsia Halam sine villo impedimento transportauit ^a.

§. VIII. Haec dum inter Saxones aguntur, non quieuit in Dania *Continuatio* Masius, sed cum nonnullis Reformatorum doctorum controuersia misce- *litium Masia-*
retur, quauis occasione rodere Thomasio eumque velut calumniato- *narum.*
rem traducere perrexit. Quod ille erigendo apud Halenses nouo auditorio intentus, dissimulauit ad tempus, non tamen obliuioni tradidit. Dialogis enim mensuris anni c^{lo} l^o c^{lxxxix} tandem dedicationem ad inimicos suos praefixit, nomine vero Masio inscripsit, et vlcus more suo fortiter fatis tetigit. Quod tanta vehementia exulcerauit Masium, vt obtento regis mandato chartas Thomasianae per carnificem vlticibus flammis Hafniae extinguendas curaret, remque per omnes terras in nouis relationibus diuulgaret ^b. Detulit id ad principem suum Thomasio, factumque enarrauit, nihil tamen vel auxilii vel poenae ab aduersario postulandae petiit. Elector scriptis ad Daniae regem literis de Masio, qui reformatas partes valde perstrinxerat, vindictam audaciae et iniuriae poposcit, rex respondere ad accusationem Masium iussit, qui prioribus vestigiis insistens mandato paruit. Thomasio autem, vt se ab illata ignominia vindicaret, peculiari tractatione, Attilae Friderici Frommholdii personam mentiente quaestionem excussit, *quid faciendum sit scriptori bono et honesto. si alieni magistratus iussu scripta ipsius a carnifice comburantur?* In quo et ineptum esse, et illicitum his mediis in causa maxime iusta vti, recteque eiusmodi ignominiam intentatam rideri contemni-
que,

^a) Haec omnia ipse l. c. n. 2. p. 44. seqq. multis enarrauit.

^b) l. c. §. 33. seqq. p. 295. seqq.

que, ferrique sine indignatione ab homine vere Christiano posse, demonstravit. Quo in scripto licet neminem nomine auctor compellauisset, intellexerunt tamen, qui nasum habebant, causam Masianam peti. Is igitur adscito Aetii Dieterici Ehrenholdii nomine schediasma opposuit, in quo libellis famosis eam poenam deberi, euincere conatus est. Quas contentiones cum in vitiligationes abire Thomafius cerneret, respondere Masio amplius noluit. Cumque non minori dicacitate pro Masio prodiret Sigefridus Benzenius, edito *Christiano minime Christiano*, maluit generoso silentio iniurias contemnere, quam vlcisci. Et his quidem fabula Masiana exitum nata est.

*Controuersiae
plures Tho-
masii.*

§. IX. Nondum turbarum ex Saxonia exortarum satis erat, quamuis in tutum sese recepisse portum Thomafius crederet. Et halcyonia quidem, certe tranquilliores animi statum fortuna promittebat, qua nouas lectiones Halae Saxonum anno 1690 c. xc, auspicando frui coeperat. Vix enim lectiones suas cum auditoribus nonnullis, qui Halam concesserant, erat auspicatus, cum satis frequenter iuuenes confluerent, licet sedem academiae vrbs ista tunc quidem nondum praeuisset. Ipse, vt in schola illustri, solus coetui discipulorum cum praeesset, cuncta feliciter moderatus est, fama autem nouae scholae ita mox vbique percrebuit, vt ex comitibus et nobilibus imperii multi accurrerent, ipsaque Dania et Germania inferior discipulos suppeditaret. Quorum numerus cum in dies cresceret, elector, iam tum academiam nouam animo parturiens, cum ex thermis Carolinis domum rediret, conspecta iuuenum literarum studia aemulantium frequentia, cogitata perficere, alios quoque viros doctos huc vocare, nouumque Musarum domicilium excitare constituit, ex quo tandem Fridericiana, hodie laetissime florens surrexit. Quae cum solenni inauguratione anno 1690 c. xciv, dedicaretur, Thomafius professor publicus iuris ordinarius et post Stryckii obitum ordinis iureconsultorum praeses, Ordinarium vocant, sanctioris consilii regii membrum, directorque academiae Fridericianae constitutus est. Et hoc quidem pacto tempestas, quae in caput Thomafii exardescere coeperat, et insignem fortunae eius calamitatem minabatur, in laetissimam serenitatem, discussis nubibus, transiit, ipsisque literis, maxime vero philosophiae eclecticae, quae ab eo tempore magna animorum fortitudine et oris libertate coli ea in schola coepit, salutaris prorsus atque exoptatissima accidit. Ast quamuis in eo loco quietam sedem, extra telorum iactum positus, Thomafius inuenisset, magnaue fama apud externos et insigni plausu atque auctoritate apud discipulos frui coepisset; oppugnatus tamen porro ab aduersariis magna pertinacia est, vnde acerrima postea viro illustri pugna exorta est,

c) l. c. p. 118.

d) Contentions ferra cum Thomasio reciprocant Io. Alb. Fabricius, adhuc iuuenis, Alb.

Christ. Kothius, Io. Lud. Praschius Henr. Klau-
singius. Io. Frid. Mayerus Guil. Ern. Tenzelius,
Augustus Bremius, Io. Gottlob Srolze, Iustinus
Mayer

est, praecipue cum falso acrique dicendi genere pungere aduersarios, et indies magis receptis hactenus dogmatibus dicam scribere ac in omni doctrinae genere, maxime quod ad iurisprudentiam naturalem, ciuilem et ecclesiasticam pertinet, innouare multa et veteres sententias abiicere pergeret. Cumque idem nouarum doctrinarum studium insigni alacritate plerique, qui tum in noua sede literaria viuebant, doctores fouerent, et innumerae inde orirentur controuersiae, ipsum vero bellum pietisticum in hanc quoque academiam, velut in theatrum aliquod, esset traductum, paucae lites fuere, quarum non vel pars quaedam fuit Thomafius, vel saltem spectator minime otiosus. Et primis quidem academiae annis Masianam controuersiam magnis animorum iris agitatam fuisse supra iam narrauimus; Paulo post de iure circa adiaphora cum Carpzouio ita disputauit, vt exacerbatus aduersarius anno 1690 cxcv, et dissertationem istam et annotationes ad Monzambanum fisco addici curaret. Longum autem esset, enarrare lites omnes, quibus ad fata vsque vitae suprema cum innumeris aduersariis conflixit *, cum et philosophi eo tempore ferre vix possent, exagitari et satyra mordaci exhibilari philosophiam a patribus acceptam, et imprimis, qui ecclesiastico ministerio inuigilabant, indies ob inueteratos, quos caussabatur, morbos, ab eo morderentur; quod infinitas papatus reliquias in protestantium ecclesiis (haec enim eius vox fuit) sibi detexisse videretur, easque ad dogmata haud pauca momenti non contemnendi referret. Qua re factum est, vt qui in eadem academia docebant theologi, cum eo committerentur. Id quod imprimis in controuersia de concubinato apparuit, in qua non modo scriptis cum Thomasio disputauit B. Breithauptius, sed res ipsa quoque ad aulam delata principis auctoritate, vix compesci potuit; quam historiam cum ad limites nostros non pertineat, prolixius enarrare nil attinet, satis autem quod est, dabunt eruditissimi *Bibliothecae germanicae* f, Gallica lingua vulgatae auctores, qui reliquos etiam theologos nominant, qui Thomafium ob id argumentum non sine magno strepitu adorti sunt. Idem fere euentus fuit controuersiae de magia et processu veneficii, in quo argumento magno animo inueterata praecudicia Thomafius eiecit, edita dissertatione *de Crimine magiae*, quae anno 1690 cci comparauit g. Vix enim paradoxa et inexpectata tractatio prodierat, cum ex omnibus fere Germaniae angulis ei contradiceretur, praecipue cum alia dissertatione ob metum spe-

Mayer, Io. Gust. Reinbeck, Ioach. Iust. Breithauptius, Io. Wulfg. Jaegerus, Io. Andr. Gramlichius, El. Camerarius alique, vt taceamus Pseudonymos, S. Petrum Encratitam, Realem de Vienna, Hieron. a S. Fide, similesque.

e) Pleraque scripta Anti-Thomafiana enarrant LEPORIUS L. c. et Bibl. iuris imperant, c. 1.

pos. 6. §. 9. p. 61. sqq. qui ea quae breuitati litantes omittere cogimur, supplebunt. Nonnulla in seqq. tangemus.

f) T. I. p. 138. f. T. II. . p. 71. seqq.

g) Prodiit quoque Germanice cum apologia auctoris 1706. 8. et in Collectione Reichiana.

spectrorum contractum locati conducti rescindi non posse probauisset, venissetque ideo in suspensionem omnes spirituum apparitiones spectrorumque existentiam una cum pactis cum principe infernorum, et aliis huius commatis eum inter praeiudicia referre. Tanta etiam acerbitate lis ista inter eruditos Germaniae perfonuit, ut nec ab atheismi macula Thomasio inurenda quidam abstinere, quamuis et ipse et antagonistae monerent, nec de malorum geniorum, nec de spectrorum vel veneficiorum existentia, sed de pactis cum tenebrarum principe explicitis sermonem esse. Quae tamen omnia curatius hoc loco tangere, cum a tractatione nostra abhorreant, non licet: consulenda autem collectio scriptorum huc pertinentium edita a IOANNE REICHIO^b, quaeque affert Cel. STOLLIVS^c. Et similia quidem innumera annotari possent, si historiam criticam vitae Thomasiae scriberemus; qualem operam hodie eo magis exoptamus, quo magis fauor odiumque partis, quae in hoc argumento haud ita pridem scriptores multos in praecipuum egerunt, deseruere coepit, ea autem viri illustres per omnem disciplinarum circulum fuisse conamina, eorumque fata tam singularia et memorabilia, ut dimidii fere seculi historiam literariam complectantur, quam accurata commentatione exposuisse hactenus neminem merito dolemus. Verum hoc aliorum curae relinquimus, Thomasiumque in philosophico tantummodo orbe tanquam philosophiae reformatorem intuemur, quidque usque ad vitae fine morbo actae finem, qui ei anno 1610 cccxxviii, ix. cal. Oct. Halae ex diarrhoea obtigit, postquam in patriam lautis conditionibus reuocatus redire noluit, pro emendanda sapientia naturali lumine homini innotescere suscepit, iam porro enarrabimus.

Conatus Thomasiae in reformatanda Philosophia.

§. X. Prima emendandae philosophiae conamina suscepisse Thomasium adhuc in patria versantem edita *Introductione in philosophiam aulicam, seu primis lineis libri de prudentia cogitandi atque ratiocinandi Lipsiae 1610 cclxxxviii** supra diximus. Reformandae et in alios vultus refigendae philosophiae in genere, et imprimis disciplinae rationali liber eruditus totus destinatus est. Videbat auctor nihil intolerabilius esse iugo sectario, idque excutiendum tandem aliquando in scholis publicis Germaniae esse, prudenter recteque statuebat. Quod ut ingeniis erectis et seruire nesciis persuaderet, ad philosophiae historiam confugit, Graecicaeque philosophiae sectas et opiniones strictim quidem, at eleganter et cum cura recensuit, iudiciumque interposuit. Quo in labore schedis parentis quin adiutus sit, vix dubitandum videtur. Non vero contentus placita sectarum enarrare, naeuos quoque et errores omnium,

^b) Halae 1704. 4.

ⁱ) Hist. Liter. P. II, c. 3. §. 50. p. 513. seq.

^c) Addita est VLADICI HVBERTI oratio de

pedantismo, recusa comparuit Halae 1702. 8. et Germanice, sed infeliciter versa, Berolini 1710. Conf. Bibl. noua Vol. I. p. 621.

omnium, more suo, candide detexit. Tum ad rationalem philosophiam conuersus, quid in Peripateticorum logica sibi displiceret, quid in Cartesiorum rationali philosophia reprehendendum esset, exposuit, sicque ad logicam eclecticam viam sibi parauit planiorem. Fatemur multa vidisse virum acutissimum veritati proxima, naeuos detexisse plurimos, viam, quam postea magna felicitate in arte ratiocinandi ingressus est, egregie aperuisse, vlcera quoque sectarum fortiter tetigisse; ast sunt tamen, vt plerumque illis euenire solet, qui viam hactenus non tritam sternunt, haud pauca, quae emendatione opus habent. Maxime in historica libri parte multa admittit, afferuitque, quae inter vulgatos historiae philosophicae errores referenda esse, ex tractatione nostra sole meridiano est clarius. Qualia sunt, sectae inter Cainitas et Sethianos, quaeque de philosophia Salomonis et Hebraeorum disserit, itemque narrationes aliae v. c. Aegypti atque Libyae philosophiam parentem habere Abrahamum, multa accepisse Pythagoram a Persis, Chaldaeis, Indis et Iudaeis; primum atomorum auctorem fuisse Leucippum; Heraclitum Ionicae sectae esse adscribendum; Peripateticam sectam post Theophrasti mortem ob logomachias fuisse neglectam et tantum non intercuisse, Potamonis sectam vere eclecticam fuisse; idemque de Cicerone esse dicendum; tempore imperatorum exiguum fuisse famam Peripateticorum, Cynicorum et Pythagoreorum; edictum Antonini de tolerandis quatuor sectis, eclecticam simul comprehendisse, Paulum Col. II, 8. Essenos confodere, Lucianum fuisse Scepticum, Themistium inter patres ecclesiae vixisse, errores Valentini Epicurum et Aristotelem parentes habere; Iobum in Arabia antiquissimum fuisse philosophum, Auicennam et Auerroem simul Cordubae habitauisse; Rucelinum primum scholasticorum parentem esse, desuisse Nominales cum Abaelardo, abhorruisse a Peripatetica philosophia in scholis publicis Melanchthonem etc. Qualia Thomafium partim ab Hornio seductum admisisse, partim aliorum excerptis fsum non satis examinauisse omnino est verisimile. Acutius cernebat in detegendis confodiendisque naeuis philosophorum. Maxime Peripateticos et Cartesianos ita iugulabat, vt magni inde motus, quos in antecedentibus tetigimus, exorti non parum augerentur. Sed Cartesiana quoque factio, passim culpata a Thomasio, silendum non esse ad Momi huius reprehensiones statuit. Prodiere enim contra philosophiam aulicam et censuram Cartesianae doctrinae, quae in ea comparuit antagonista duo, Michael Rhegenius, et Realis de Vienna. Et illius quidem supra in Cartesianismi historia mentio facta iam est. Hunc autem personatum scriptorem GABRIELEM WAGNERVM virum doctum, nullo tamen munere publico auctum fuisse docet Ven. REIMANNVS*, qui de eo videndus. Edidit is *Discursum et dubia in introductionem in philosophiam aulicam*, ad quae cum

Nnn 2

respon-

h) Hist. liter. German. Vol. IV. p. 110.

responderet Thomafius¹⁾, faffus eft, effe auctorem virum multarum ad detegendam veritatem virium, aft qui concessam fibi hanc facultatem magis adhibuerit, ad pernoscendos errores nonnullos generales, quam eorum detegendam originem, in auctoritatis et praecipitantis praeiudicio quaerendam, quique non satis sibi cauerit, ne odio fauoreque in partes abriperetur, et intellectus vires supprimeret. Nec negari potest, valde eum versatum esse in historia physica et mathefi, fortiter artem syllogisticam oppugnare, iniurium autem in ipsam ratiocinandi artem, ideo reiectam, esse, nimiumque animum naturali philosophiae et disciplinis mathematicis addixisse, in laudando quoque et reprehendendo modum non satis tenere monet. Quae sufficiunt, vt inde colligamus, eruditum aduersarium Thomasio obtigisse.

*Restauratio
philosophiae
rationalis
Thomasiانا.*

§. XI. Ita hac logica elenctica, (quem antecedentis scripti characterem ipse definit^{m)}, ne cum sequenti confundatur) viam sibi ad nouam ratiocinandi artem parans, methodo eclectica ex scriptoribus recentissimis collegit, quae ad intellectus humani naturam, operationes, facultates omnemque veritatis eruendae tradendaeque artem pertinere ipsi videbantur, suasque meditationes iungendo anno cło lcc xci, exire in vulgus vernacula iussit *Introductionem in philosophiam rationalem, in qua omnibus hominibus via plana et facilis panditur, sine syllogistica, verum, verisimile et falsum discernendi, nouasque veritates inueniendi.* Cui introductioni paulo post accessit *Praxis philosophiae rationalis, siue brevis et perspicua atque solida ars excolendi et ad inquirendam veritatem praeparandi ingenii, vt veritatem aliis tradere, aliorumque opiniones interpretari, ac errores solide refutare possit.* Et prior quidem liber vltimus, quem in patria ediderat, auctoris foetus fuit, quem ideo concepit, vt detectis erroribus logicorum philosophiae aulicae opera, ipsam iam doctrinam rationalem exponeret, et quid sibi de intellectu humano eiusque facultatibus et vsu videretur, traderet. Hinc de eruditione in genere eiusque complexu, de eruditione logica, de operationibus intellectus humani, de terminis technicis logicae, de veritate in genere, de veritate prima et indemonstrabili, de demonstratiuis veritatibus ipsaque demonstratione, de incognito, de verisimili et vero dissimili, de gradibus probabilitatis, de inuentione veritatum nouarum, de erroribus eorumque fontibus, copiose tractat, parte autem secunda, siue in *Praxi logicae* Halae edita, doctrinam de methodo inuestigandae, communicandae, interpretandae, diiudicandaeque veritatis errorumque refutandorum amplissime differit, hocque pacto eleganti et perspicuo compendio pleraque quae hactenus philosophi bona de arte rationali complexi erant in

1) In Praef. ad Praxin logicam; Rhegenio autem in Praef. primae Partis Logicae respondit.
m) Praef. Introd. in logic. §. 16. p. 66.

in institutionibus suis, in succum quasi conuertit, noua plurima addidit, et cohaerens aliquod artis ratiocinandi systema extruxit. Et monet quidem, se logicam suam non ex aliorum tractationibus corrasisse, aut consuluiffe tamen, vt decet eclecticum, veteres pariter atque recentiores, maxime vero Ciceronem, Senecam, Laërtium, Platonem, Maximum Tyrium, Petrum Ramum, Cartesium, *Artem ratiocinandi* sociorum, portus regii, auctorem *Tentaminis logici* °, elegantissimis obseruationibus commendabilem, et ex Peripateticis logicis, parentis scripta, Iungii logicam, et Chr. Weissii logicam, et ex Tschirnhausenii medicina mentis haud parum profecisse °. Et hos ita se inspexisse porro scribit, vt quod vel bonum vel dubium et incertum videretur, ad certum quendam veritatis canonem, tanquam ad lapidem Lydium exigeret, examinaretque, hisque manu quasi ductus meditationi iugi eas veritates detegeret, de quibus nemo haftenus aliquid praeceperit. Qua ratione factum, vt quod apud alios velut scopae dissolutae disiectum collegisset, suo ordini et concatenatae meditationum seriei apte innexum appareret, et hoc pacto se inter logicam Cartesianam et Peripateticam atque Epicuream medium caute tenuisse. Quod qua ratione executus auctor sit, ex sequenti delineatione philosophiae Thomasiae constabit. Et in hac quidem arte rationali pauca postea curis secundis mutauit, licet aliquoties illa typis edita sit.

§. XII. Emendata logica ad moralem philosophiam digressus est Thomasius, quum ethica Peripatetica maiori, quam logica, reformatione omnino opus haberet. Hinc abiecto virtutum Aristotelicarum catalogo, ex vno eoque naturali et rationali principio omnem morum doctrinam deducere satagens, anno 1690 cxcii *Introductionem in philosophiam moralem, siue tractationem de arte secundum rationem et virtutem amandi, velut vnico vitae felicitis et elegantis atque tranquillae medio* 1, sermone iterum patrio in vulgus exire passus est. In qua tractatione praemissa doctrina de bono et malo eiusque cognitione in genere, fusa agit de summa hominis felicitate, de Deo fonte omnis humanae felicitatis, de amore hominum aliorum rationali, de amore proximi generali, de amore rationali speciali, eiusque generibus, de amore rationali sui ipsius, de amore rationali in societatibus humanis. Secuta est anno 1690 cxcvi *Pars practica, siue Medicina contra amorem irrationalem et doctrina de cognitione sui ipsius* 2; quo libro exponit

Emendatio philosophiae moralis Thomasiana.

Nnn 3

nit

n) Praef. Introd. §. 16. p. 67.

o) Essais de logique Paris 1678. 8. cuius est Mariottius, qui tamen non artem rationalem, sed obseruationes ad eam pertinentes de axiomatibus principiis, et demonstratione modoque ratiocinandi exhibuit, et cuncta ad physicam

et mathematicam applicuit, vid. p. 176. 181. 183. seqq. THOMASII Cautel. c. 10. §. 12. STOLL. l. c. p. 447.

p) Dedic. prax. log.

q) Prodiit aliquoties 1702. 1710. 1720. et Latine sed minus eleganter Halae 1706.

sunt causas infelicitatis vniuersalis, propensiones et affectus hominum varios et diuersos, eorumque naturam, summaque capita, odium atque amorem, eorum moralitatem, temperamenta morum quatuor, fontem vitutum nempe amorem rationalem, et fontem triplicem vitiorum, voluptatem, ambitionem, auaritiam, horumque vitiorum capitalium temperaturam eiusque effectus; quibus adiecit characteres propensionum et temperamentorum, ex otii, irac, inuidiaeque indole demonstratos, mediaque subiugandi affectus prauos, quorum tamen ex solo rationis lumine desumptorum *inavertita* in fine negauit. Elegantissime in hoc libro atque ingeniose circa moralem doctrinam versatus est auctor praestantissimus^{r)}; cum et ordinem et perspicuitatem seruauerit, et rite inter se connexa dogmata exhibuerit. Fatendumque innumera noua virum ingenio pariter atque iudicio excellentissimum attulisse, cumque elencticam quoque tractationem instituerit, errores et praeiudicia philosophorum, maxime Peripateticorum, solide detexisse; maxime vero doctrinam de propensionum animi humani natura, indole, temperatura, characteribus, effectibusque miro lumine illustrauisse, vnde ob eruditionem valde liber doctis viris placuit. Fuerunt tamen, quibus nonnulla displicerent, et imprimis, quod voluntatem imperare intellectui contra communem opinionem, voluntatem esse facultatem coecam pendereque ab intellectus praeiudicio, contenderit. Quod tamen quo sensu intelligi velit post ipsum Thomassium ad P. POIRETI librum *de Eruditione triplici* praefantem exposuit, qui ex Thomassii schola prodiit doctissimus EPHRAIM GERHARDVS^{t)}. Descendit quoque contra amorem rationalem, quo fundamento ille cuncta inaedificauerat in argumento morali, in arenam peculiari dissertatione Ven. HENRICVS KLAUSINGIUS^{u)}, cui cum responderet LIMMERVS, ei satisfacere conatus est IOAN. ADAM. MAYERVS^{x)}. Qui vtrum mentem auctoris semper assecuti sint, et annon quaedam de verbis pugna intercefferit, comparanti vtriusque partis scripta definiendum relinquimus. Maxime autem partem ethices characteristicam, haecenus tantum non neglectam resuscitare; et dogmati de mixtura temperamentorum inaedificare circa idem fere tempus studuit. Produxit ergo in scenam habitu patrio: *Scientiam recens inuentam arcana mentis hominum etiam inuitorum ex consuetudine quotidiana dignoscendi*^{y)}; quae cum miro plausu exciperetur, multa in ea desiderauit TENZELIUS^{z)}, cui more suo respondit Thomassius in *Illustratione ampliore cogitationum*

r) Vid. STEVV. Bibl. phil. c. 6. §. 14. p. 231. REIMMANN. Hist. lit. Germ. Vol. III. p. 639. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 4. §. 24. p. 679.
s) Schediasmate vernaculo, de Vera notione intellectus et voluntatis hominis eiusque emendatione.

t) Diff. de Amore rationali, Witteb. 1709.
u) Obseruat. super disputatione nuper habita de Amore rationis, Witteb. 1710.
x) 1691.
y) Colloqu. mensfr. 1692. p. 100. seqq.

num de scientia noua aliorum animos explorandi. Duriore pugna cum Thomasio ob eandem scriptionem congressus est Ioannes Fridericus Mayerus, theologus tum Hamburgicus; ex cuius calamo tum *Thomafius aduocatus*, tum alia huius generis schediasmata miram acerbiter partem utriusque prodentia enata sunt, quibus non minus acerbe respondere Thomafius non cessauit. Ipse vero vir illustris, ut saepissime assertiones suas mutauit, ita displicere sibi nonnulla in hac ethica sua postea fassus est. Cum enim amorem rationalem a propensione voluntatis triplici prius distinxisset, in moderata tantum et rationali temperatura propensionum eum postea posuit, ut ex dicendis patebit.

§. XIII. Ethicae subiecit Thomafius iurisprudentiam naturalem, quem sibi potissimum campum elegisse, in quo ingenii vires periclitaretur, eamque ad mentem Pufendorffii explicuisse et auxisse, edita *Iurisprudentia diuina* supra narrauimus, ipsisque viri magni verbis exposuimus, quo consilio ad hunc laborem suscipiendum absoluendumque accesserit, et quam miris ea in re fatis fuerit usus. Itaque otiose dicta repetere nolumus, id vero addimus, post primam editionem anno 1701 editam, secundam Halae Saxonum anno 1704 scholiis et accessionibus multis auctam prodidisse, et aliquoties, cum mire ubique legeretur liber eruditus, editionem fuisse repetitam^a: nostro quoque idiomate legendam tradidisse ZEIDLERVM^b. Licet autem haud paucis contradictionibus tractatio illa cumulata et obruta quasi fuerit, ut supra narratum, non defuerunt tamen viri eruditi, qui laudibus eam extollerent, et feliciter suppleuisse Pufendorffii ius naturae et gentium, immo in haud paucis superauisse et auxisse pronuntiarent, quorum verba adducendi otium nobis fecit LEPORINVS^c, qui videndus. Et quanquam, qui manibus calcibusque Pufendorffiano systemati obnitebantur, ferre quoque Thomafianum ius naturae tunc non poterant, accidit tamen, ut post ea tempora, cum totum systema iuris naturalis in *Fundamentis I. N. et G.* immutauisset Thomafius, ea ipsa iurisprudentia diuina multo magis illis ipsis probaretur, quam noua disciplinae huius emendatio^d. Sunt tamen in eo libro multa, quae cum prorsus noua sint, et a receptis eo tempore opinionibus abeuntia valde doctores, maxime theologos offenderunt, qualia sunt: habitus theoreticos puros, etsi veritatem ostendant, ad stultitiam pertinere, legem non esse dictamen rectae rationis, sed voluntatem imperantis; vanam esse diuisionem iustitiae in commutatiuam et distributiua, sapientiam consistere in notitia hominis,

z) Cautel. c. XIV. §. 50. seq. p. m. 230. seqq.

a) 1702. 1710. 1717.

b) Halae 1709. 4. cum Praef. ЕНН. ГЗХ-
НАРДІ.

c) I. c. p. 202. seqq.

d) Vid. Relat. innoc. 1707. p. 348. seqq.

minis, materiae spiritus, Dei, ius naturae non a sanctitate Dei sed a voluntate esse deriuandum, in statu integritatis, omnes actiones esse natura sua indifferentes, nec obligationem in I. N. ex obiecto se diffundere in praeceptum, ius gentium non esse speciem iuris voluntarii humani, sed iuris naturalis, non omnem autocheiriam esse I. N. prohibitam, mero I. N. ad essentiam coniugii non requiri, ut vxor viro continuam cohabitationem promittat, ac mariti imperio subiecta sit, vel ad dies vitae ineatur societas coniugalitatis, sed id iuris diuini positui esse, mero I. N. diuortia fieri posse ob mores intolerabiles, meris rationibus naturalibus non posse demonstrari, omnem concubitum libidinosum, etiam ad bestialitatem, qui pertinet, aut lenocinium, esse prohibitum, sed hanc turpitudinem posituo iure vniuersali prohiberi polygamiam vtriusque sexus I. N. non esse interdictam, sed iure diuino posituo vniuersali, pariterque statuendum esse de incestu; patriam potestatem quatenus iuris naturalis est, non ex iure sanguinis, nec ex pacto tacito oriri, nec ius in bona liberorum inferre, Deum non esse causam maiestatis immediatam, sepulturam I. N. non esse praeceptam, et similia. Quae magnam auctori suo inuidiam conflare, praecipue cum theologos more suo mordere et saepe fatyrice perfricare non cessaret. Ipse tamen postea cum ius vniuersale diuinum posituum, cuius distinctione a iure naturae pleraeque illae assertiones paradoxae nituntur, abiiceret, multa in his dogmatibus innouauit, aliaque iuris naturae et gentium fundamenta posuit, quorum potiora cum infra descripturi simus, hoc loco nihil dictis amplius addimus.

*Rationes,
quas in hac
emendatione
secutus est
Thomasius.*

§. XIV. Et haec quidem in morali argumento circa annos priores muneris Halensis molitus est Thomasius. Qui quibus eo tempore rationibus ductus fuerit, ipse alicubi luculenter enarrat, quod omitti hoc loco eo minus potest, quo minus sequentia sine hac face lucem habent et intelligi possunt. Ita vero scribit f: *Videbam, ut mea scripta circa illud tempus, annum 1710 edita docebant, potissimum praxis ethicae Germanico idiomate scripta, intellectum humanum saepe transgredi sphaeram actiuitatis suae, et hoc modo in plurimos errores labi. Quaerebam ergo eius limites et terminos naturae et gratiae, rationis et reuelationis, et putabam me eos inuenire tutissime posse in scriptis theologiae mysticae, imprimis cum obseruarem, alios viros optimos, communium errorum iuxta me strenuos oppugnatores eiusmodi libros praedicare et mihi commendare. Causa haec fuit, cur PETRI POIRETI libros tres de Eruditione vera, falsa et superficiali recudi*

e) Conf. REIMMANN. l. c. Vol. VI. p. 43.
LUDOVICI Delin. hist. iuris diu. §. 71. seqq. BVD-
DAYS Hist. iuris nat. §. 41. seqq.

f) Praef. noua ad Poiretum de Erud. tripl.
§. 34. p. 31.

recudi Halae faceret, eosque amplissima praefatione commendaret. Qui liber cum totus mysticis et theosophicis faueat, vt *superiori huius Tomi parte* demonstratum, factum inde est, vt theosophicum systema eo tempore Thomafius valde deperire inciperet. Quod vtrum solis, quas modo adduximus rationibus adscribendum sit, vel an arcanae nonnullae causae accefferint, illis disputandum relinquimus, qui historiam et *avēdo-ra* eorum temporum perspexerunt. Nobis suspicionibus tractationem nostram onerare nolentibus sufficit observauisse: luculentum systematis theosophici electi specimen edidisse Thomafium in noua pneumatologia et physica, quam, vt vbique philosophiae reformatorem ageret, eo tempore edidit. Et erat quidem Thomafius, vt diuersissimo studiorum generi fuit innutritus, a naturali sapientia prorsus imparatus. Cum autem hanc quoque philosophiae partem sibi negligendam non esse statueret, ad Halenses autem Musas iam ante academiae inaugurationem traductus esset Fridericus Hofmannus, medicus incomparabilis, cui tradendae naturalis scientiae sparta simul erat demandata, isque in natura rimanda et experientiae speciminibus exploranda egregie versaretur prorsusque excelleret, Thomafius conductis in eundem finem aliquot viris doctissimis et iam tum munerum dignitate conspicuis, quadrimestri spatio hunc naturae interpretem audiuit, et experimentis naturalem disciplinam firman-tem praeceptorem sibi delegit. Ast tantum tamen abest, vt quam tradiderat Hofmannus physicam mechanicam et experimentalem sequeretur, vt potius, quae ab Hofmanno didicerat eo adhiberet, vt explora physica experimentali theosophicam, quam tum deperire coeperat, erigeret. Et prius quidem ita suscepit, vt contra philosophiam experimen-talem dubia quam plurima sereret, ex consuetudine sua illis non parcens, quorum industria experientiam physicam didicerat. Nam extenuata ex-perimentorum fide, sumtus inutiles in ea factos carpit, et eo fine viden-da et discenda cupit, vt qui illis amplissime fidunt, refutari possint, et ad scepticismum quendam physicum confirmandum ea adhibet, dicam autem recentioribus physicis scribit, quod ignorantiam et imbecillitatem humani intellectus agnoscere nolint, multaque experimenta impossibilia et sensui communi refragantia esse demonstrare conatur, et id sibi potissi-mum incumbere credit, vt ostenderet, sine pneumatologia physicam con-stare non posse. Hinc nouam eamque Mosaicam, Cabbalisticam et Chri-stianam physicam introducere satagens, anno 1709 edidit *Tentamen de Natura et essentia Spiritus, siue principia naturalis et moralis*

g) Cl. SCHVLZIVS in Vita Hofmanni. conf. Si placet Pinacothecam nostram scriptorum illu-strum Dec. I, in Elogio Hofmanni.

moralis doctrinae^b. In quo libello Cartesianos et physicos recentiores oppugnat, totusque Mosaicorum principiis inhaeret, quae cum infra strictim finis delineaturi, hoc loco enarrare nihil attinet. Dicit autem vix potest, quam aduersa hoc conamen physicum et metaphysicum iudicia eruditorum passum sit, qui concoquere non potuerunt, Thomaeum ridendis et exagitantis principiis incertis, vagis et nihil significantibus natum, reiecta et explosa physica experimentalis ad Mosaicorum nugas fuisse delapsum, sicque meliora iis, quae deseruerat minime supposuisse. Quare in hoc quidem philosophiae genere omnium minime plausum meruit; sed certatim surrexerunt, qui calamis suis eum confoderent, inter quos modeste at solide Thomaeanas assertiones examinavit, praestantissimus Tubingenium medicus ELIAS CAMERARIUS, acerbè autem in Thomaeum inuesti sunt Reales de Vienna et Albertus Christianus Rothius ecclesiastes Lipsiensis: illi autem personatus quidam Iucundus de Laboribus, huic ipse Thomaeus breuiter more suo responditⁱ. Haud pauca vero in physicam suam ex Thomaeianis transtulisse Rudigerum, in sequentibus dicemus.

Labores politici Thomaei.

§. XV. Restat philosophiae politicae, siue prudentiae consultatoriae pars practica: quam serius quidem, et non nisi absoluto toto philosophiae curriculo attingit Thomaeus, non tamen totam omisit. Cum autem consultatoriam prudentiam iureconsultis prae aliis vindicaret, ad eorum artem quoque regulas prudentiae applicuit. Hinc enati libri duo, bonae frugis pleni, quorum priori hunc praefixit titulum: *Primae lineae de Ictorum prudentia consultatoria, in quibus docetur, quid sit prudentia, quid consultatoria, qua ratione ea ad Ictos pertineat, quid obseruet prudentia tam in dirigendis actionibus propriis, in conuersatione quotidiana, et selecta, in societate domestica et ciuili, quam quoad ipsa consilia danda aliis et ab iis petenda*, Hal. cl. lcccv^k. Alteri anno sequenti vulgato hoc rubrum praescripsit: *Specimen prudentiae iudicialis ex iure naturae et gentium exhibitum, in exemplis de variis gentium negotiis et controuersis, quibus sparsim immiscentur, genuina principia definiendi praetensiones illustres*. In quo libro se saluam mouere voluisse, ait, „iuris studiosis, studia humaniora et necessaria „communitè negligentibus, vt in hac iuris naturae et gentium prudentia in exemplis tradita subinde micæ liberaliorum disciplinarum gustantibus eorum excitetur desiderium, maiori cura se applicandi ad philosophiam

h) Conspectum breuem exhibet in tabula IVNERERVS in Lincis primis eruditionis vniuersae p. 136.

i) Conf. qui libellos huc pertinentes enumerant LEFORIN. l. c. LVDOVICI l. c. p. 134. STOLLE l. c. §. 12. p. 478. et quae nos in Ger-

manico Hist. phil. opere adduximus T. VII. p. 550.

k) Versionem Germanicam fecit GEORGIUS BAYERVS Prof. Viteberg 1707. quam ipse emendauit Thomaeus 1721. 8. conf. REIMANN. Vol. V. p. 254. STOLLIVS l. c. p. III. c. 5. §. 30. p. 707.

„sophiam de moribus humanis, ad studia politica, historica, heraldica, mathematica, sine quibus nemo eruditi nomen meretur.“ Ex quo patet, introductionem quandam vel specimen potius historiae literariae ad ius naturae et gentium applicatae hunc laborem illum esse voluisse.

§. XVI. Haecenus, quam viam in emendanda philosophia ingressus sit Thomasio, per omnes eius scientias exposuimus: nondum tamen eius philosophicam historiam absoluiimus: placuit enim viro foecundissimi ingenii, haud exiguum partem cogitationum priorum abiicere, et magnam systematis sui partem innouare. Tentauit id primo conamine in Iurisprudentia naturali, quam magnis hucusque moliminibus Pufendorfium secutus construxerat. Ast cum prudentiam legislatoriam modo enarratam anno 1700 iuuentuti studiosae explicaret, „obseruata legis homonymia haecenus superficiate a doctoribus tractata vel plane neglecta simul palpauisse se, refert ¹⁾, legem diuinam positiuam vniuersalem a multis ante ipsum in scenam productam, a nemine vero distincte propositam, post suas tamen curas a multis tanquam Deum ex machina vsurpatam, figmentum esse, nec ea amplius opus fore genuinis fundamentis iuris naturae perspicue positis, destruxisse se iterum bona fide figmentum illud primum, et eodem anno obseruationem illam de natura legis inseruisse *Tomo sexto obseruationum Halensium*. Cum vero hoc pacto maxime opus esset, vt fundamenta iuris naturae aliter ordinarentur, quam haecenus fecisset, subsequenti anno 1701 noua illa esse auspicatum, et tunc demum anno 1705 absoluisse.“ Rationes vero cur priorem iuris naturalis tractationem ita mutauerit, has affert, inutilem esse apparatus testimoniorum et allegationum, et curatius ipsam potius intuendam fuisse naturam hominis moralem, abiiciendumque, quem et ipse haecenus secutus sit, errorem fundamentalem: imperio gaudere intellectum in voluntatem et profluentem inde opinionem falsam, homines aequae esse eiusdem naturae, vt alias species infimas corporum naturalium. Nimis etiam Pufendorfium opposuisse moralia naturalibus, quorum intima tamen sit connexio. Porro legis ambiguitatem curatius determinandam, nec, quod haecenus fecerit, putandum cum Grotio et Pufendorffio, legem diuinam in genere acceptam, et legem humanam esse species vniuocas eiusdem generis, cum lex diuina, quae iuris naturalis est, laxius accipiatur, adeoque poenae diuinae cum humanis non sint confundendae, sed vt tales, quae naturalem habeant connexionem cum actibus vitiosis. Obligationem internam autem ante omnia rectius fuisse distinguendam ab externa, et in maiori luce collocandam, iustumque ab honesto accuratius discernendum, limites vero ponendos inter ethicam et ius naturae, leges

O o o 2

1) In Praefatione.

ges morales diuinas autem magis in decalogo restringendas, et multa ad leges Iudaeos obligantes referenda, quae ad morum praecepta soleant plerumque referri. Sicque ius illud diuinum posituum vniuersale abiiciendum fuisse, quo pacto ea omnia mutanda se obtulerint, quae isti fundamento superstruxerit etc. Valde quoque differre posteriores curas viri illustres a prioribus, ipsa horum fundamentorum comparatio cum iurisprudencia diuina satis docet, quibus tamen, cum de illis infra dicendum sit, longius hoc loco inhaerere non licet. Ita vero dum hypotheses de natura hominis morali mutauit Thomafius, non potuit non reliquam etiam, quam de eruditione vniuersa sibi conceperat opinionem abiicere, aliasque sibi de eruditionis generibus et differentia notiones fingere. Reliquit ergo Poiretum, Burignoniam, similesque, et alia via incedens, rationis usum extollere iterum coepit. Cuius mutationis causas cum paucis in praefatione ad *Germanicam Grotii de I. B. et P. versionem* tetigisset, prolixiori dissertatione ad iteratam librorum POIRETI de *Eruditione triplici* editionem manifestauit. „Alienasse, ait, se a commendatione mysticae theologiae, quod ex historia ecclesiastica didicisset, eam pariter ad scholasticam theologiam tandem definire in dominatum conscientiarum, tendereque ad abiectionem usus omnis rectae rationis, et vel ad captandos entusiasmos, vel ad dependentiam coecam ab auctoritate aliorum hominum etiam maxime irrationalium: fructus autem promissos frustra quaeri in mysticis viuentibus, tam intuitu tantopere depraedicatae veritatis inuentae, quam intuitu potissimum vitae et emendationis affectuum, cum utrobique inuenisset, aequae homines ac inter Scholasticos et Cartesianos. Sensisse, conuenire eos in terminis generalibus, abstractis, obscuris, et parum perceptibilibus, non infelices eos esse in detegendis et monstrandis erroribus aliorum: in ipsis assertionibus specialibus tam saepe eos dissentire, ac eruditos aliarum sectarum. Vidisse se, aequae inter mysticos, ac alios subinde regnare, inuidiam, aemulationem, detrahendi et haeretificandi studium, ac inter alios homines, et mysticum mysticum odisse. Sensisse se euidenter maiores fructus in usu vtriusque luminis naturalis et supranaturalis, eiusque caute obseruandis differentiis, multum autem se adiuuasse oculosque aperuisse L O C K I I eruditissimum tractatum de *Intellectu*, ex quo cautelas euitandi enthufiasmi didicerit.“ etc. Facile palpabit lector, quos mysticos viuentes pungat, attendens ad indignationem, quam in adducto loco prodit in doctorem Poiretanae doctrinae, qui ipsum in scripto publico tanquam virum maxime periculosum traduxerit, eaque curioso oculo lustrans, quae in *Fundamentis I. N. et G.* in Buddeum effudit, vel controuersiae de concubinato supra iam tactae memoriam recolens. Ex quo, nisi nos omnia fallunt,

m) loc. cit.

fallunt, conficitur, praeter rationes adductas causas nonnullas arcanas quoque in huius mutationis originem influxum habuisse. Quas tamen Lectori partis studio non addicto, et ad historiam literariam illorum annorum curatius respicienti coniiciendas magis relinquimus, quam suspicionibus nostris, licet verisimilitudine non destitutis, eruimus. Addimus autem, quod series historiae Thomasiae postulat, anno c1600cx prodire iussisse virum celeberrimum in publicum *Cautelas circa praecognita iurisprudentiae* ", qua tractatione propaedeutica iuventutem ex historia et indole disciplinarum munire contra praeiudicia plebis eruditae voluit, viamque pandere, qua syrtes euitari possint, in quas plerisque incidisse dolet. Multa in hoc libro egregia cumulavit, quaeque attentionem paulo maturiorem produnt, et ad historiam quoque scientiarum literariam praeclare faciunt. Nec inficiandum in haud paucis non pristinam modo mentem, sed et errores priores eum, ut candido in hac re erat animo, emendavisse. Cuius exemplum esse potest, quae de cautelis in studio historiae philosophicae observandis monuit, ubi praeclare observavit, patriarchas simplices quidem homines, nec philosophos fuisse, at viros sapientes, adeoque nec libros illis tribuendos esse nec scholas, et sapientiam tantummodo apud Hebraeos quaerendam esse, inutilemque esse Cabalae operam studiumque, distinctionem philosophiae in barbaricam et Graecanicam factum Graecorum redolere, etc. Ast fatendum tamen etiam, in his ipsis cautelis nonnulla eum asseruisse, quae, si paulo altius rem expendisset, abiiecisset. Qualia sunt: Cainitas origines dedisse philosophiae sectariae, Salomonem de rebus physicis disputavisse, Democritum omnia risisse, verasque esse epistolas Hippocratis, libros Numae repertos et combustos fuisse philosophicos, Iudaeos ex captivitate Babylonica philosophiam domum reportasse, Phariseos Stoicis, Sadducaeos, Epicureis, Essenos Cynicis valde affines esse; Bathkol fuisse certam vocem Hillelis, ad captandam auctoritatem adhibitam, Paulum Rabbinicas traditiones de decem Sephiroth exagitavisse, et philosophiam Iudaeorum repurgavisse, Romanos ante Augustum eclectice fuisse philosophatos, Plutarchum Peripateticae sectae fuisse, Arabes Hispanos Aristotelem praecipue primosque extulisse, Lutherum consubstantiationem a Biele receperisse, Melanchthonem Scholasticorum subtilitates reuocasse, Iesuitas Scholasticos nullam sectarum inter Scholasticos exortarum recipere, etc. Haec in vno de historia philosophica capite occurrunt, quae falsa esse et erronea, nemo ignorat, qui tractationem hanc nostram legerit et examinaverit. In aliis aequae se hominem, licet multoties magnum et acutum, sed falli tamen non nescium demonstravit. Qualis imprimis in iis depre-

Ooo 3

hendi

n) Prodiere etiam Germanice 1713. 8. Conf. Bibl. nova Part. V. pag. 433. Ad. Erudit. German. Part. VIII. p. 336. F A W R I C I Hist. Bibl. suae

Part. IV. p. 143. S T E L L. I. c. pag. 60. Bibl. choisie T. XXI. pag. 209. seq.

hendi visus est, quae de disciplinis mathematicis et physicis differuit, in quibus cum omnium minime esset exercitatus, mirum non est, paralogismos multos et errores varios viros doctos observauisse, qualis est, quod mathesis demonstrationem exhibere nequeat, nec scientiae nomen mereatur, id quod ex definitione puncti mathematici illustrat, quo nomine reprehensionem mathematicorum passus est ^o. Id nos vnum miramur, virum acutissimum, qui biennio prius, quam has cautelas ediderat, mysticos ad entusiasmum ducere, et rationis lumen suppressere, causatus, eos non sine mordaci satyra exagitauerat, in cautelis circa studium physicum pristina somnia de natura rerum, ex mysticis, et Mosaicis hausta repetiisse, et talia physicis obieciisse, quae satis produnt, cum cura eum illorum tractationes non legisse, nec satis intellexisse, adeoque nonnulla perperam eis tribuisse. Falsum enim, vt exemplo id illustremus, est, asseruisse Cartesianos, vt res possibilis concipi possit, ita quoque esse, cui thesi tamen Cartesius contradixit; falsum, physicos recentiores omnes errorem veterem; essentiam corporis consistere in extensione, non emendauisse; falsum, negasse omnes attractionem, falsum eos, qui corporibus vim actiuam mouentem tribuunt, corpora esse mere passiuas substantias, dixisse. Tacemus alia inter errores recentiorum physicorum relata, quae magnam in hac disciplina aut ignorantiam aut veri status quaestionis confusionem prodero viris doctis visa sunt. Et quis quaeso, rerum gnarus et Mosaicae philosophiae historiam edoctus ferat, Thomafium in reiiciendis omnis aetatis systematibus tanta cum libertate versatum, et in perspicendis principiis vanis et incertis lynceum, ad discendam philosophiam naturalem non modo Mosaicam historiam velut systema physicum commendare, quam tamen in adiecta nota non ad finem philosophicum, sed theologicum descriptam esse recte monet, sed et eos laudare velut certos duces, qui Mosaicam physicam scripserunt, et tamen dehortari ab eorum nugis mysticis, hosque praeferre physicae Cartesianae, Gassendianaeque, quas innumeras contradictiones fouere contendit? Qualia viro summo et eruditissimo, ast in hoc stadio minus exercitato, et fortassis contra nonnullos recentiores irritato nolle- mus excidisse. Ita vero heroës quoque suos patiuntur manes, nec ea omnia obstant, vt non magnum ingenium aluisse Thomafium, dicen- dum sit.

*Scripta Tho-
masii miscel-
lanca Philo-
sophiam illu-
strantia.*

§. XVII. Occupauit ab eo tempore illustrem virum potissimum iurisprudencia reformanda, quam refingere multis magnisque conatibus annis est. Cum autem philosophemata sua passim inspergeret, vsum philosophiae hoc pacto reformatae in aliis quoque scriptis ostendere sat-
egit.

^o Vid. Cel. WEIDLERYS Miscell. Lips. T. I, obf. 17, p. 186. seqq.

egit. De quo tamen explicatius differere remque omnem fufe exponere non huius loci est, sed ad iurisprudentiae historiam pertinet. Namque non omisit scriptiunculis minoribus philosophiae eiusque historiae lucem accendere, ex quibus quae vernaculo sermone prodierunt, itemque *Programmata academica*, et *Orationes academicae*, tum *Dodecas quaestionum historico-philosophico-iuridicarum-paradoxarum*, iunctim prodire. Sed historia quoque *Sapientiae et stultitiae*, tum quae Latino sermone vulgata est, tum quae vernacula prodiit, huc referenda est, quarum collectionum illa potissimum ex schedis parentis collecta praestantissimas observationes ad philosophiae historiam pertinentes continet, quas cum toties in partes haftenus vocauerimus, plura de iis non dicemus. Idem de *Observationibus ad rem literariam spectantibus*, quae cura virorum quorundam celeberrimorum in academia Halensi in vulgus exierunt, tenendum, quarum partem haud contemnendam eruditioni et industriae Thomasi, patris et filii Christiani, debemus. Possent his nonnulla alia addi, si indicem librorum Thomasi, contextere institutum nostrum postulare; quod cum ad alia nos vocet, catalogum eorum typis impressum et a Leporino magnam partem repetitum Lectorem consulere iubemus. Id nos tractationis nostrae memores adiicimus, incomparabilem industriam et doctrinae copiam, quam in repurganda et ad veros fontes reuocanda philosophiae historia demonstravit Iacobus Thomasi, in filio haud parum effecisse, ut iis gressibus ad emendationem philosophiae properaret, quibus immortale sibi nomen peperit. Patetque tum ex *Philosophia aulica*, tum ex *Cautelis*, quam egregie necessitatem et utilitatem philosophicae historiae inspexerit, commendaue-ritque. Cuius ut in scriptis laudatis, itemque in *Ethica practica* specimina pulchra et memorabilia edidit, ita merito laudandus est, quod parentis observationes, et ipse vulgauerit, et aliis vulgandas liberaliter obtulerit. Maxime in paulo pleniori *Historia iuris naturae*, quam in usum auditorii sui anno cło 1000 XIX Halae vulgavit, luculenter demonstravit, quam acri iudicio, animoque ab omni praeiudicii seruitio libero ad historiam philosophiae scribendam se accingere potuisset, si eam totam exponere ex instituto voluisset. Multa enim ignota, prius detegit, arcanasque rationes causasque latentes eruit, et imprimis in narrandis Pufendorfianis litibus BVDDEI, LVDOVICI aliorumque, qui in explicanda I. N. historia defudarunt, diligentiam superavit, quamvis in hoc quoque labore nonnulla admisceat, quae sine examine probari admittique non possunt.

§. XVIII.

p) Il. cc. Debemus ei quoque eruditum schedasma de Definitione sapientiae a patre conscriptum, cui indicem aliorum ab eo delineatorum adiecit, ut haberent, qui historia philosophica

delectantur, quibus se iuvare posse intelligerent, Inde specimen petiit cl. HEYMANNS in Actis philosophorum.

Laudes Thomasio.

§. XVIII. Fatebitur Lector, nobis non monentibus meruisse illustrem virum, qui haud postremo loco inter reformatores philosophiae collocaretur, cuiusque gratissima existeret apud posteritatem memoria. Inde factum, ut et viuis innumeros sectatores haberet, et admiratores haud pauciores, imitatores quoque nonnullos, qui cum Thomasio iudicio et doctrina instructi satis haud essent, parum honoris Thomasiae disciplinae acquisiuerunt. Fatis autem functus in ipsa illa academia ex merito laudatus est, in qua tot sibi persecutiones obtigisse supra eum conquerentem narrantemque audiuius. Extollunt enim viri doctissimi, qui *Acta eruditorum*^{q)} colligunt, fidem eius in docendi munere demonstratam, illustratam iurisprudentiam naturalem veterem et recentiorum, repurgatam philosophiam, vitam integram scelerisque puram, et avaritia pariter atque superbia non contaminatam, coniugii diuturni felicitatem, liberorum educationem rectam, amicorum fidelitatem, discipulorum gratum animum, mentem aequam sinceramque, mores elegantes et conuersationem iucundam atque acumine commendatam. Tum ingentem doctrinae copiam, industriae peruehaciam, et alacritatem, prudentiam atque amorem virtutis et veritatis. Fuisse quoque aiunt detegendis illico erroribus aptissimum, ast nec ad veterum nec recentiorum admirationem valde prouum, disertum quoque in scribendo et acutum ingenioque emicantem, licet accuratio et elegantia, maxime in scriptis Latinis, abesset. Sic ut famae celebritatem-immortalem fore recte viri doctissimi coniiciant. Subscribent haud inuiti huic elogio, quotquot sine partis studio vel viuum intuitu sunt, vel defuncti scripta cum cura legerunt. Mirum itaque non est, laudes certatim in eum cumulasse viros doctos, quorum loca collegerunt I. FABRICIUS^{r)} et CHRISTIANVS POLYCARPVS LEPORINVS^{s)}. Defunctum vero magnifica oratione in societate Lipsiensium oratoria ludauit IOANNES ABRAHAMVS BIRNBAUM.

Reprehensa in Thomasio.

§. XIX. Tacenda tamen ea quoque, ut historici partes rite expleamus, non sunt, quae viri docti passim in illustri viro reprehenderunt^{t)}. Inter quae eminent ingenium ad satyram quasi natum, et mordaci dicacitate in quoscunque, non sine amaro risu insurgens, qui paradoxis et nouis assertis subscribere, renuerunt. Quem insultandi aduersariis habitum licet interdum suppresserit, totum tamen euitare non potuisse, conqueruntur. Addunt his: valde fauere scepticis, non quod omnem euentiam neget, sed quod dubia vbique ex dubiis neclat, et coacta

q) 1729. p. 470. Cum his conferendus REIMANNVS Catal. crit. P. II. p. 699.
r) Hist. Bibl. suae T. IV, p. 142.
s) l. c. p. 192.

t) Ita rem summatim complectuntur viri eruditi qui Relationes innocuas consarcinarunt 1702. p. 173. seqq. quibus iungenda, quae collegit LEPORINVS l. c. p. 174. seqq.

coacta industria augeat verbisque exaggeret. Veritatem porro aiunt, non ex internis primisque fundamentis eum deriuare, adeoque nec ad sacrarum literarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumenta recurrere, sed ratiociniis topicis vtentem coecos in iudicando haud raro catulos parere. Fauere autem Naturalismo quem vocant, et religioni reuelatae interdum officere, scatere libros eius excerptis atheorum, Scepticorum, Naturalistarum, Socinianorum, quos vnquam Gallia vel Belgium tulerit, nec ea cum verbo diuino comparare: abiici propter abusum omnem rerum et consuetudinum veterum vsum, non vero eas emendari: plura diruere eum, quam aedificare, et omnem religionis Christianae vim ad ratiocinia quaedam moralia, gratiam ad naturam, reuocare: ferre quoque non possunt, multoties sententiam eum mutauisse, vel incertum quid statuentem, vel praecipitanter prioribus subscribentem, et sine molesta et diuturna meditatione sua effundentem, quorum errores postea compareant; immo honoris et vtilitatis arcanarumque causarum gratia opiniones priores nonnunquam deseruisse. Fuerunt quoque nonnulli, qui animum leuem, aliisque insultantem, et mendaci fama confisum alios arrodentem, hominibus autem *ἀπαίδευτοῖς*, quique sine religione viuunt, frigidam suffundentem ei viuo adhuc obiecerunt, et conscientiam eius peculiaribus scriptis excitare satagerunt, quod post IO. IOACHIMVM WEIDNERVM, theologum Rostochiensensem, graui increpatione fecit anonymus quidam, qui atheis ex incredulis occasionem eum dare ridendi miracula Mosaica et Christiana, omnemque veritatem in sacris paginis explicatam, obiecit. Cui tamen anonymus philalethes satis aculeate respondit, telumque in theologos mysticos retudit.

§. XX. Relinquemus Lectori in tam diuersis doctorum virorum sententiis de Thomasio arbitrium, quod non nisi abiecto omni partis studio, et comparatis scriptis Thomasia cum aduersariorum libellis et examinatis hypothesibus Thomasianis, dispulsisque nubibus, quas contentiones de verbis obiicere oculis et offundere intellectui solent, suscipi potest. Id autem historia postulante annotandum est, mordacem scribendi pruritum et satyricum amarorem ad cumulandos inuidia risuque aduersarios comparatum, ipsum virum illustrem, monitum ea de re a B. Spenero agnouisse, et peculiari scriptiuncula, vernacula edi-

Satyrica scribendi ratio a Thomasio tandem improbata.

u) 1726. Rost.

x) Excitatio conscientiae ad Chr. Thomasium Prof. Iur. Halensem propter iniquitatem nuper in Programmate de Lectionibus suis hybernis prodita,

tam, cuius auctorem, qui se V. D. Ministrum Brandenburgicum vocat, esse Ven. D. IOACH. LANGIUM docet nos REIMANNVS in Cat. crit. bibl. suae T. I. p. 783.

edita², cui titulum fecit: *Meditationes paschales de ira et amara scribendi ratione*, detestatum fuisse. De cuius tamen confessionis sinceritate nonnulli dubitauerunt, cum viderent, post hanc editam antiquum eum obtinuisse, unde lepide dixit nonnemo^a, appellauisse eum hanc confessionem suam *Meditationes paschales*, quod nunquam ei mente, nisi in festo Paschatos, succurrant. Haud parum taedii et molestiarum autem ipse sibi hoc dicendi genere amarulento et mordente conflauit. Nam haud pauci magnis iris et scurrilibus quoque libellis in eius famam grassati sunt, eumque false traduxerunt, et narrante auctore *Bibliothecae iuris imperantium*^b, cum in ipsam caesaream maiestatem paulo liberius calamum stringeret, a fiscali camerae imperialis accusatus multaetque fatis magnae postulatus est. Quam tamen tempestatem a capite suo principis potissimum sui tutela tectus auertit. Quicquid autem vel errorum vel animi infirmitatum Thomafium occupauerit, quem hominem fuisse, imbecillitati humanae obnoxium, nemo temere negauerit; illud tamen neminem hodie inficias iturum esse confidimus, illustrem locum eum inter illos mereri, qui iugum seruitutis philosophicae et literariae a collo nostro excusserunt, et plurimum ad disciplinarum emendationem inter Germanos contulerunt. Et sane gratias ei deberi maximas putamus, quod tot aduersitatibus, periculis, metu et fortunae vicissitudinibus non deterritus, vnus potissimum Herculeo ausu se torrenti obiecerit, et libertatem eclecticam, ante vix in museis virorum fumorum triumphantem, in academicam lucem produxerit^c. Quo beneficio hodie nos et posteros nostros gaudere merito laetamur.

Thomafii confessio doctrinae suae.

§. XXI. Philosophiae a Thomasio emendatae nouoque vultu restitutae synopsin dare difficilis labor est. Supra enim monuimus, aliquoties mutauisse sententiam virum illustrem, maxime vero vbi nouum et diuersum a priori systema iurisprudentiae naturalis effingere coeperat. Vnde, qui Thomasianam philosophiam nosse cupiunt, cum prioris, tum posterioris systematis indolem summamque explorare necesse habent^d, eo quod non tantum in ipsis iuris naturalis principiis et positionibus mentem mutauit, sed et naturae humanae sibi aliam notionem finxit, aliasque operationes descripsit. Vnde comparanda est *Iurisprudentia diuina* cum *Fundamentis iuris naturae et gentium*, et in auxilium vocandae *Cautelae circa praecognita iuris* ab illustri ICto edita, in quibus potiora loca

2) Estat in Collectione scriptiuncularum Germanic. p. 679. conf. Causas inridicas mixtas P. II. p. 130. vbi causas affert, cur hoc dicendi genus sit securus.

a) Apud LEFORDIN. I. c. p. 274.

b) p. 48.

c) Conf. ИЗЪМАНН. Act. phil. Vol. I.

p. 458. 609. seq. STOLL. hist. lit. P. II. c. I. §. 10. p. 417.

d) Inde enata Cl. Imm. Webero distinctio inter Thomafium prioristicum et posterioristicum, quam tamen ferre se non posse prodidit THOMASIVS in Diss. prooem. ad Fundam. I. N. et G.

loca et dogmata immutata et alterata indicauit. Ab hac autem prolixitate instituti ratio et tractationis prolixitas nos auocat, facilisque erit labor, cognoscendae doctrinae Thomasiae cupido, cum libri eius in omnium manibus versentur, ipseque quid in *Iurisprudentia naturali*, mutandum sit, in *Fundamentis I. N. et G.* copiose annotauerit. Iurisprudentiae quoque diuinae principia a Pufendorfianis non abeunt, quae infra suo loco describemus. Et prodiit quidem anno c1o1o cxcv CHRISTIANI THOMASII *ICTi Confessio doctrinae suae*, positionibus CCLXX, quae omnes metaphysicae et physicae sunt, et agunt de ente eiusque triplici affectione, perceptibilitate, alicubietate, et amplitudine, extensione, seu expansione, de diuisione entis in Deum et creaturam, de differentia Dei et creaturae, de diuisione creaturae in spiritum et materiam, de corpore, de perceptibilitate materiae et spiritus, de homine et eius relationibus ad entia reliqua, de spiritu corporis humani, de vbietate spiritus, materiae, corporis de speciebus spirituum, materiae et corporum, de essentia Dei, de anima et corpore hominis integri, de imagine Dei, lapsu, statu hominis lapsi, regeneratione, symbolis fidei, lumine naturae et gratiae, ratione, fide, poenitentia spe, charitate deque officio Christiani erga alios homines. Ex qua breui συνοψις constat, voluisse virum summum earum doctrinarum suarum rationem reddere, quae ad theologiam naturalem et reuelatam pertinent, quibus tamen metaphysica et physica immiscuit cum arctissime cum illis cohaereant. Ipse vero monuit^e, esse has meditationes cogitata in Geneseos tria capita priora, quae non eo fine conscripserit, vt ederentur. Vnde earum divulgationem sibi displicere fassus, nonnulla illustrationis causa addidit, praecipue cum haec confessio ad probandam eius *ερεσδοξίαν* libello *Trinitatis orthodoxae*, id est, *Collectaneis quae inter Christianum Thomassium et M. Alb. Christianum Rothium de Trinitate SS. haftenus publice et priuatim Thomasio sic urgente tractata sunt*^f, accesserit. Ipsa tamen, quae in hac confessione exhibentur dogmata, sua esse non negauit. Quoniam igitur philosophiae Thomasiae multam lucem accendit, scheda autem, paucis paginis comprehensa tantum non disparuit, potiora ex ea huc traducemus, vt habeat lector, quibus velut clauae quadam vti ad sequentia melius intelligenda possit.

I. Omne ens est aliquid.

II. Anima hominis duas facultates habet, intellectum et voluntatem.

III. Vtraque consistit partim in actionibus, partim in passionibus.

P p p 2

Passio

^e) In pec. monito, scriptis vernaculis minoribus inserto.

^f) Lipsi, 1698. Eodem auctore prodire quoque Atheistica Thomasiaa et Sched, an dentur sagae.

Passio intellectus vocatur sensio, voluntatis inclinatio; actio intellectus vocatur meditatio, voluntatis impulsus.

IV. Passiones intellectus et voluntatis semper praecedunt actiones, et hae sine illis quasi mortuae sunt.

V. Passiones intellectus et voluntatis sunt perceptiones animae.

VI. Entia realia vel per sensationem intellectus, vel per inclinationem voluntatis percipiuntur.

VII. perceptio voluntatis subtilior est perceptione intellectus, quia per eam etiam inuisibilia et absentia percipiuntur.

VIII. Perceptibilitas est affectio cuiusque entis, sine qua non datur cognitio vera de eius realitate et essentia.

IX. Essentia est sine qua res ab anima non percipitur.

X. Quaedam res percipiuntur sensatione, quaedam inclinatione, quaedam utraque.

XI. Alicubi esse vocatur, esse in aliqua re vel extra eam.

XII. Alicubi esse differt ab esse in certo loco, a continente et contento.

XIII. Amplitudo est conceptus de re ut longa vel lata, abstrahendo a profunditate.

XIV. Amplitudo est vel spatium in quo est res mota, vel extensa vel extensum in spatio, vel extensio actiua, vel extensum passivae, vel motio actiua, vel mota res passivae.

XV. Quaedam extensio finita est, et passiva, quaedam infinita et actiua.

XVI. Differunt spatium et res extensa, extensio et extensum.

XVII. Diverso respectu eadem res ut spatium, et ut res extensa potest considerari.

XVIII. Spatium infinitum est tantum extensio actiua, in quo moventur omnia, ipsum autem in nulla re movetur.

XIX. Necessarium est, ut existat aliquod extensum finitum, in quo tanquam in spatio non moveatur aliud extensum.

XX. Deus et creatura sunt realiter distincta, h. e. quorum ad minimum unum potest existere sine altero.

XXI.

XXI. Conceptus primus de Deo est aseitas, et quod reliqua omnia sint ab ipso.

XXII. Quia vero quod ab alio est, eo posterius est, ergo creaturae Deo non sunt coaeternae.

XXIII. Percipiuntur creaturae per sensationem, tum oritur inclinatio, quae tamen non semper sequitur sensationem.

XXIV. Non potest homo meditari de creaturis, quas sensu non percepit.

XXV. Meditatio de creaturis moritur, nisi reuiuiscat per nouas sensationes.

XXVI. Deus non percipitur sensatione.

XXVII. Ergo intellectus non percipit viuere Deum, et omnis meditatio eius de Deo est mortua, quia sistit saltem Deum esse aliud quid quam creaturam, non autem quid Deus sit.

XXVIII. Deus itaque percipitur inclinatione cordis quae cum passio sit, Deum ipsum cor hominis inclinare necesse est.

XXIX. Passio intellectus in cerebro, voluntatis in corde fit.

XXX. Creaturae mouent cerebrum, Deus cor.

XXXI. Passio voluntatis nobilior est et melior passione intellectus, adeoque ad essentiam hominis pertinet, eamque a bestiis separat.

XXXII. Homo est creatura amans et cogitans, omnis autem inclinatio hominis amor est.

XXXIII. Intellectus amorem Dei excitare nequit, sed amor Dei intellectum.

XXXIV. Quo plus Deum amamus, plus Deum cognoscimus.

XXXV. Deus in se ipso est, et omnes creaturae in ipso; extra Deum autem nihil est.

XXXVI. Omnia ideo ex Deo ortum ducunt, et simul in Deo sunt.

XXXVII. Potest aliquid ex se ipso operari et tamen non extra se, sed in se est.

XXXVIII. Creaturae omnes ex nihilo extra Deum factae sunt.

P p p 3

XXXIX.

XXXIX. Deus habet amplitudinem infinitam, creaturae finitam.

XL. Intellectus hominis non omnes creaturas exacte comprehendere potest, estque finitus.

XLI. Sed voluntas, quatenus ab ente infinito inclinatur, infinita est.

XLII. Deum nihil extendit, ipse vero extendit ac expandit creaturas.

XLIII. Omnes creaturae sunt extensae, et nulla extendit aliam virtute, quam a se ipsa habet.

XLIV. Extensum esse, et partes habere differunt.

XLV. Omnis extensio motus est.

XLVI. Omnis creatura movetur, Deus autem movet omnia, et tamen est immobilis.

XLVII. Motus duplex est: de non esse ad esse, vel motus spatiosus: hicque vel in certo spatio, vel de spatio in spatium.

XLVIII. Antequam Deus creaturas extenderet erat Dei essentia amplitudo inuoluta *.

XLIX. Igitur tum creaturae in Deo occultatae erant.

L. Creatio igitur est actus, quo Deus creaturas hactenus in ipso occultatas in se ex nihilo extendit. Nihil autem esse, et in Deo occultatum esse, hic sunt synonyma.

LI. Creatio ergo est manifestatio Dei in creaturis.

LII. Deus nihil operatur extra se.

LIII. Nulla creatura est extra Deum, et tamen essentia creaturae ab essentia Dei differt.

LIV. Essentia creaturarum consistit in agendo et patiendo, nempe in mouere et moveri, et sic etiam sensio hominis excitatur.

LV. Perceptio per inclinationem est omnium subtilissima, et subtilior sensationibus omnibus, etiam tactu subtilissimo.

LVI.

*) Habuit has assertiones Thomaeus a Cabbalisticis et Mosais, maxime Moro, cuius ipsa interdum verba retinuit.

LVI. Omnis motus fit per attactum, aut appropinquationem rei mouentis ad rem motam.

LVII. Fit itaque sensio per appropinquationem ad sensus, inclinatio ad cor.

LVIII. Sensio saepe tangitur modo inuisibili, et inclinatio cordis fit modo inuisibili.

LIX. Omnis attactus sensionis fit per pulsionem, inclinationis vel per pulsionem vel per attractionem.

LX. Creatura patiens, vel ens mere passiuum vocatur materia, oppositum spiritus. Opposita autem oppositos habent effectus.

LXI. Spiritus est ens mouens et agens.

LXII. Quicquid passionem denotat est affectio materiae, quicquid actionem, est affectio spiritus.

LXIII. Passionem vero innuunt, extensum, diuisibile, mobile esse, ideo materiae competit.

LXIV. Materia est penetrabilis, sed non penetrans, vnibilis, generabilis, corruptibilis, illuminabilis et calefieri potest.

LXV. Ergo essentia eius est tenebrosa et frigida, haec enim omnia passiuia sunt.

LXVI. Deus materiae dedit motum de non esse ad esse, sed spiritus creatus materiam extendit, diuidit, mouet, penetrat, vnit, generat, corrumpit, illuminat, calefacit, et frigefacit; haec enim omnia actiones inuoluunt.

LXVII. Spiritus essentia sua lucidus, calidus et spirans est, siue creatura lucida, calida, extendens, diuidens, mouens, penetrans, vniens, generans, corrumpens, illuminans, calefaciens, et frigefaciens.

LXVIII. Nihil autem tale potest spiritus pati a materia, sed lucem tamen suam motionem et calorem non habet a se ipso, quia creatura est, sed a Deo.

LXIX. Igitur Deus etiam spiritum annihilare potest.

LXX. Spiritus essentia in se consistit in virtute seu potentia actiua, intuitu materiae vita eius est, essentiam eius formans, postquam existentiam a Deo acceperat.

LXXI. Ma-

LXXI. Materia est ens mortuum sine virtute, quam habet cum vita et essentia a spiritu.

LXXII. Induit ideo materia informem faciem, si spiritus eam relinquit.

LXXIII. Spiritus potest esse sine materia, materia sine spiritu esse nequit.

LXXIV. Spiritus ad materiam destinatus desiderat unionem cum materia et exercitium virtutis suae in ea.

LXXV. Omnia corpora consistunt ex materia et spiritu, adeoque vita quadam et anima pollent, qua partes eius uniantur.

LXXVI. Spiritus in omnibus corporibus quasi in centro est, unde radios suos emittit, ac ita materiam extendit.

LXXVII. Si vero radios ex circumferentia materiae attrahat ad centrum, resoluitur corpus et corrumpitur.

LXXVIII. Spiritus spiritum attrahere et propellere potest.

LXXIX. Vires hae operantur sensibilibus in materia spiritui unita.

LXXX. Attractus et impulsus in homine vocatur amor et odium, in aliis corporibus sympathia et antipathia.

LXXXI. Spiritus organis sensuum non percipitur, quia nihil patitur a materia.

LXXXII. Materia in se est tenebrosa, et nec videri nec tangi potest, sed spiritus facit, ut videri possit, dum illuminat, audiri, dum mouet, etc.

LXXXIII. Differentia colorum, soni, odorum, saporum et tactus proueniunt a diuersa efformatione et figuratione materiae.

LXXXIV. Calor et frigus prouenit a diuersitate motionis spiritus in materia, utrum ea sit rectilinea vel circularis. Fluiditas vero et soliditas prouenit ab attractione spiritus. Prior ab attractione spiritus solaris, haec ab attractione spiritus terrestris.

LXXXV. Grauitas et leuitas prouenit a paucitate aut copia materiae, et quod spiritus corporis a toto suo separati, a spiritu totius trahatur et ad eum inclinet. Hinc etiam rarefactio et vis elastica intelligitur.

LXXXVI.

LXXXVI. Spiritus in se non aduersatur spiritui, sed sympathia et antipathia, amor et odium oriuntur a diuersis operationibus, quas spiritus pro diuersitate efformatae materiae in ea efficit.

LXXXVII. Corpus humanum aequè materia et spiritu gaudet, ac alia corpora.

LXXXVIII. Vnde in homine spiritus corporeus non debet confundi cum eius anima.

LXXXIX. In omnibus quibus corporibus materia e spiritu mota materiam alterius corporis immediate tangit. Sed materia tacta tactum non percipit, verum spiritus huic materiae assistens.

XC. Percipere hic significat virtutem alterius rei comprehendere, et probare, seu experiri atque se vel cum illa vnire, et propriam virtutem amplificare, vel illi cedere loco, aut propriam virtutem contrahere. Hae perceptiones in corporibus pro diuersitate figurarum et specierum corporum differunt: intuitu spiritus autem gradu tantum.

XCI. Propter varietatem materiae et diuersae eius structurae corpora diuiduntur in diuersas species.

XCII. Quaedam corpora sunt lucentia, quaedam pellucida, quaedam opaca, pro copia aut paucitate materiae et diuersis motionibus spiritus.

XCIII. Operatio vel perceptio spiritus animalis in eo consistit, quod in cerebro animalis imago contactus externi comprehendatur, et in corde probetur. Vnde postea spiritus in membris animalis oneratur, vt vel ad rem tangentem moueatur, vel eam fugiat.

XCIV. Si vero motus iste impediatur, excitat spiritus mouens in animalibus quasi desiderium rerum amoenarum, et quasi sollicitudinem ob res aduersas.

XCV. Ob structuram materiae corporis spiritus hominis ita operatur, vt imagines semel comprehensas custodiat, diuidat, componat, etiam absentibus rebus has compositas et diuisas imagines probet, et per hanc probationem (gustum) desiderium vel sollicitudinem tanquam de rebus praesentibus suscitare possit.

XCVI. Spiritus iste aequè ac spiritus reliquorum corporum immaterialis est, participat autem de tactu materiae, et gaudium aut dolorem sentit. Dependet intuitu operationum a mutationibus materiae in corpore humano. Adhaeret quasi aliis corporibus terrenis, nec sine illis vnionem suam cum corpore humano continuare potest.

Hist. philos. Tom. V.

Q 99

XCVII.

XCVII. Homo secundum hunc spiritum consideratus vocatur homo animalis.

XCVIII. Virtus eius comprehendendi imagines rerum praesentium et absentium componendi et diuidendi appellatur intellectus actiuus, acumen ingenii.

XCIX. Et virtus desiderandi alias creaturas, etiam absentes, dicitur vis naturalis voluntatis, voluntas propria.

C. Materia est quidem extra spiritum, sed ab eo tamen vbique penetratur, immo spiritum ne quidem circumdat, sed primus spiritus extendens materiam desiderat alium spiritum, atque efficit, vt materia in quibusdam corporibus alium spiritum circumdet, et quasi comprehendat. Vel etiam spiritus, quando per artem con gustatur, saepe se ipsum in materia capit, dum se valde contrahit.

CI. Si corpus aliud corpus non circumdat, nec cum eo vnitur, dicitur, quod per se subsistat: si vero cum alio corpore vnitur, vtrumque partes sunt vnius totius.

CII. Spiritus etiam existit extra corpora, eaque circumdat, immo corpora mouentur in spiritu.

CIII. Sed neque corpora neque spiritus per se subsistens possunt extra Deum esse.

CIV. Extensio spiritus concipi potest vt centrum circum circa radians, sed sine crassitie, sine qua vero materia comprehendendi nequit.

CV. Spatium in quo mouentur omnia corpora est spiritus, et spatium in quo mouentur omnes spiritus, Deus est.

CVI. Lux est spiritus materiam illuminans inuisibilis.

CVII. Aër purus, siue aether, est spiritus materiam mouens, per quem corpora videntur.

CVIII. Terra est materia a spiritu contracta.

CIX. Aqua est materia a spiritu interno pulsa et mota.

CX. Corpora sunt vel terrena vel spiritualia, prout vel multum vel parum materiae habent.

CXI. Terrena corpora sunt, quae plurimum materiae habent, spiritualia, quae multum lucis habent, vt sol.

CXII. Aquea corpora sunt, quae multum spiritus et materiae habent. Illud quia sunt pellucida, hoc quia ob crassitiem videri possunt.

CXIII.

CXIII. Lucida corpora sunt nobilissima corporum, post haec aërea, tum aquea, denique terrea.

CXIV. Lux et ignis non sunt confundenda. Lux omnia sustentat, ignis omnia corrumpit est lux concentrata.

CXV. De Dei essentia tanquam incomprehensibili homines non nisi per similitudines loqui, possunt. Eae vero de nobilissimis creaturis desumi debent.

CXVI. Deus est ens mere actiuum, actus purus, spiritus, virtus efficacissima, lux, aura subtilissima.

CXVII. In Deo viuimus, mouemur et sumus.

CXVIII. Anima humana est ens distinctum a spiritu corporeo.

CXIX. Protoplasti corpus sine dubio fuit spirituale, et accedebat ad naturam corporum lucentium et pellucidorum, nec erat absque spiritu, sed in eo non consistebat vita hominis.

CXX. Igitur Deus inspirabat in nares eius spiraculum viuens.

CXXI. Anima ista est radius diuinae virtutis.

CXXII. Debebat anima haec regere corpus hominis et ad Deum ducere.

CXXIII. Et hoc intuitu anima hominis est perpetuum desiderium vnionis cum Deo, quem isto modo semper percipiebat. Vnde nihil aliud est, quam amor DEI.

CXXIV. Deus amor est.

CXXV. Illuminabat etiam amor hic intellectum hominis, vt scientiam haberet creaturarum, debebatque corpus hominis, et eius spiritum quasi transformare, et a creaturis ad Deum trahere.

CXXVI. Homo sequutus magis inclinationem corporis per spiritum animale ad creaturas se trahi passus est, amisitque amorem DEI et cognitionem creaturarum perfectam.

CXXVII. Via ordinaria ex miseria hac euadendi est, vt homo ex statu bestialitatis transeat in statum humanitatis, et incipiat se ipsum nosse, miseriam vitae suae dolere, et amorem Dei desiderare.

CXXVIII. Has motiones homo bestialis excitare nequit, nec ultra per se tendere.

Subiungit his theologica, mire a receptis ecclesiae dogmatibus deviantia, quae huc transferre non iuvat. Repetit has assertiones in *Tentamine de essentia spiritus*, et ad alias quoque physicorum quaestiones et problemata soluenda adhibuit, fundamenta quoque moralia inde deriuavit. Non vero suo haec omnia ingenio debuisse Thomafium, sed pleraque accepisse a Theosophicis et Mosaicis, facili negotio palpabit lector ex comparatione systematis theosophico-cabbalistici, in superiori parte enarrati, cum hoc systemate physico et metaphysico Thomafii, et vel ex vnus FLVDDI *Physica Mosaica* constabit, quos praeceptores habuerit. Id quod non negat, in studio physico ad Comenium, Fluddum et similes prae Cartesio vel Gassendo iurisprudentiae studiosos ablegans. Ast quam ficulnea sit tota physiologia Fluddana, theosophicorumque aliorum, vel ex vnus GASSENDI *Examine philosophiae Fluddanae* constat, quod si sine partis studio legere et expendere, quam vilipendere et ridere maluisset vir doctissimus, dubium non est, quin systematis huius vanitatem perspexisset, et, quo erat ingenii acumine, palpauisset, ludere se vocibus et definitionibus, et imprimis in primariis axiomatibus paralogismos adducere. Melius autem res successit in philosophia rationali, de qua, quoad praecipua ita praecipit.

Logica Thomafiana.

§. XXII. I. Duo sunt lumina, quibus tenebrae intellectus pelli possunt, naturale rationis et supernaturale reuelationis.

II. Ad recte adhibendum lumen naturae linguis peregrinis opus quidem haud est, sed vtiliter tamen adhiberi possunt.

III. Logica et historia sunt instrumenta duo philosophiae.

IV. Primarius artis rationalis finis est agnitio veritatis.

V. Cogitatio est sermo internus de imaginibus, quae per motum corporum externorum mediantibus membris reliquis cerebro imprimuntur.

VI. Sensiones hominum vel externae sunt vel internae, et cum sensibus confundi non debent. Habent enim sensus quoque animalia bruta, sensiones non item.

VII. Impossibile est omnem cogitandi actionem fieri in sola glandula pineali, verisimile autem fieri eam in toto cerebro.

VIII. Habent quidem bruta actiones hominum actionibus similes, sed earent cogitatione, ex principio autem oriuntur interno nobis ignoto.

IX. Homo est, substantia corporea, quae mouere se et cogitare potest.

X. Habet non voluntas modo, sed et intellectus actionem et passionem,

nem, ex quo intelligitur, meditari pertinere non ad voluntatem, sed ad intellectum.

XI. Obscura et inutilis est quaestio, quot sint operationes intellectus.

XII. Quando intellectus circa imagines rerum externarum cerebro impressas versatur, vocantur abstractiones, et si praesentes se intellectui fiant, dicuntur memoria.

XIII. Quod si pro lubitu vel coniungantur vel disiungantur separentur, oritur inde facultas imaginatiua.

XIV. Quando autem ex abstractionibus notis ignotae deducuntur, dicimur, computare, concludere, ratiocinari.

XV. Veritas est conuenientia interna cogitationum humanarum cum rei indole et natura extra hominum cogitationes.

XVI. Dantur veritates indemonstrabiles, quas qui negat, relinquendus est, eo quod conuincit ultra nequeat nolitque.

XVII. Hominem non semper cogitare veritas est manifesta.

XVIII. Cogitationes, quae cum obiecto externo non conueniunt, sunt falsae, et si serio admittuntur, erroneae fiunt, si autem velut sola intellectus operatio considerantur, dicuntur fictae.

XIX. Verum est ratione intellectus vel certum vel probabile.

XX. Potest aliquid certo verum esse, et tamen intellectu videri vel verisimile vel falsum.

XXI. Omnia, quae harmonia vel dissensu inter se gaudent, habent quoque proportionem et relationem inter se.

XXII. Verba nuda sine applicatione ad res significatas, nec vera nec falsa sunt.

XXIII. Principiorum ea conditio est, ut sint veritates indemonstrabiles.

XXIV. Non datur principium omnium primum nisi vnum, in quo omnes veritates latent.

XXV. Hoc principium primo-primum est; Quaecunque cum ratione hominis, id est cum sensibus et ideis conueniunt, vera sunt, quae discrepant falsa.

XXVI. Sensus hominem mente et corpore integrum non fallunt.

Qq 3

XXVII.

XXVII. Sensus internus falli nequit.

XXVIII. Apparens sensuum externorum fallacia oritur a praecipitantia intellectus iudicantis.

XXIX. Sensoria hominis non omnia omnibus hominibus omni tempore aequaliter sentienda offerunt. Inde de conceptibus variabilibus non datur propositio absoluta et vniuersalis.

XXX. Sine sensatione nihil percipere sibi repraesentare potest intellectus.

XXXI. Ex sensationibus oriuntur cogitationes actiuae vel ideae earumque relationes, et ex his ratio cinia, quae numerorum rationibus aequipollent. Non tamen algebra scientiarum omnium fons et clavis est. Facile intelliget lector, in recentiorum logicorum scriptis versatus, petere Thomae nonnullos eorum, a quibus sibi discedendum esse statuebat. Maxime assertiones posteriores *Medicinae mentis* illustris TSCHIRNHAUSENII oppositae sunt, qui algebraicis computationibus usus rationalem artem illustrauerat. Quod cum displiceret Thomae, isque in *Dialogis suis* anno 1699 nonnulla more suo libere notauisset, litem inde molestam ab illo sibi excitatam et magnis animorum motibus gestam sensit. Perstitit tamen in sua libertate Thomae, ast laude debita Tschirnhausenianae meditationes non priuauit *. Multa quoque opposuit Cartesianis, quos assertiones VIII. X. XIV. XXV. iugulant, et sequentia quoque passim confodiunt. Quae cum ex auctoris *Philosophia aulica* et *Cautelis* nullo negotio queant disci, et a logicae recentioris perito facile intelligantur, ab hac prolixitate in tantarum dicendarum multitudine merito calamum arcemus.

XXXII. Demonstratio est euictio connexionis veritatum cum principio primo.

XXXIII. Duplicis generis est demonstratio. Vel enim ex sensationibus ea fit, vel ex ideis et definitionibus earumque connexionem cum principio primo.

XXXIV. Ineptum est, ea demonstrare, quae vel inutilia sunt, vel indemonstrabilia et in se nota.

XXXV. Aliud est, esse verum vel falsum, aliud verum falsumque cognoscere.

XXXVI. Incognitum vel relatiue vel absolute tale est.

XXXVII. Verisimilitudinis dantur criteria, fundamentum et gradus.

XXXVIII.

*) Vid. Dedic. Praef. logic.

XXXVIII. Pro conditione obiecti circa quod versatur intellectus, datur cognitio vel vera vel verisimilis.

XXXIX. Arte syllogistica impossibile est veritatem inuenire.

XL. Regula methodi vna tantum eaque haec est: ita esse disponendam veritatem vel inueniendam vel demonstrandam, ne peruerse et ridicule agas, fiatque initium a facillimis et maxime notis.

XLI. Ad inueniendas nouas veritates opus est experientia, definitione et diuisione.

XLII. Veritatibus certis maxime inserviunt propositiones categoricae, verisimilibus hypotheticae.

XLIII. Deterior est conditio hominum, quam bestiarum.

XLIV. Non dantur principia connata materialia.

XLV. Fons primarius omnium errorum intellectus est educatio.

XLVI. Inde oriuntur praecipitantia, impatientia, praeiudicia.

XLVII. Fons proprius et primus praeiudiciorum est credulitas, quae ex miseria hominis eiusque intellectus conditione, quoad iuuentutem oritur.

XLVIII. Duo sunt praeiudicia generalia: auctoritatis humanae et praecipitantiæ.

XLIX. Fontes praeiudiciorum specialium sunt ambitio; vnde antiquitatis praeiudicium oritur*.

L. Ad veritatem inquirendam requiritur, tum vt praeiudicia debellantur, id quod per dubitationem dogmaticam et abiectam auctoritatem humanam, attentionemque sufficientem effici potest: tum vt scientia deligatur, quae ad veram sapientiam ducit, quae in cognitione sui ipsius quaeri debet**.

LI. Obligamur ad inserviendum nostra scientia et cognitione hominibus aliis, vt autem id recte fiat, requiritur, vt quis ipse scientiam cognitionemque solidam possideat, sitque perspicuus, fidelis, humanus, familiaris, nihil memoria ediscendum tradat, pauca dictet, ingeniorum selectum instituat, ad discipulorum auditorumque vires et intellectus capacitatem attendat, suorum scriptorum auctor sit, et verba inania nihilque significantia euitet.

LII.

*) Ex his vitia confusionis, obsecuritatisque praeiudicia religionis et similia reiecit, quos autem

reprehendat in Cantelis cap. 10. not. C. exposuit.
**) Prax, logic, c. 1. seqq.

LII. Qui aliorum opiniones interpretari et examinare cupit, non debet iudicare de aliis, antequam de suis sententiam veram interponere didicit, et non nisi recte prius intellecta et considerato argumento, minime autem, interpretationis leges ignorans, vel de libro quem plane non legit, vel praeiudicio affectuque aliquo in transuersum actus in-spexit.

*Metaphysica
pneumatica,
physica Tho-
masii.*

§. XXIII. Metaphysicam a pneumatica distinxit Thomafius, valde grauis metaphysicae Scholasticorum, quam in academiis Protestantium regnare vehementer indignabatur, hostis. Inde satyrica illa loca in *Dialogis mensuris*, in quibus metaphysicos false ridet. Nempe didicerat a patre ^z, cui elegantem historiam metaphysicae debemus, inter veterum et recentiorum metaphysicam multum discriminis intercedere, cum illorum notitia metaphysica circa principia vniuersalia et cognitionem entis eiusque attributorum versata sit, et denique ad cognitionem Dei transcendit ^h: recentiorum vero lexicon sit philosophicum terminorum philosophicorum communissimorum in iustae scientiae formam elaboratum. Quod quidem factum esse ex errore circa doctrinam analogorum commisso, pater asserit, sed qui tamen ita feliciter ceciderit, vt se nescire dicat, an illius lexici quo quidem carere nemo possit, qui ad eruditionem minime superficialiam in quouis doctrinae genere adspiret, forma sit nobis optanda melior. Filius autem Christianus exiguum huic lexico pretium statuit, quamquam enim ob introductos in scientias, artis terminos vtilitatem illi denegare omnem non audet, ideoque ontologiam CLAVBERGII vel CLERICI commendat, parum tamen ad eruditionem philosophicam conferre iudicat, et ad intelligendos modo scriptores, qui istis artis vocabulis vsi sunt, adhibendam esse pronuntiat ⁱ. Quae causa est, cur hanc partem philosophiae, quae principia scientiarum communia considerat, et philosophia prima quoque dici solet, non attigerit. Secutus autem methodum Scholasticorum, qui theologiam naturalem et pneumatologiam a metaphysica distinguere solebant, de spiritu nonnulla commentatus est. Quae cum a philosophis gentilibus disci non posse statueret ^k, saltu quodam, nescio an satis felici, rationis principia praetergressus, quod crederet ignorare eam, quid sit spiritus, ad diuina oracula confugit, exque illis spiritus definitione capta, quod sit substantia agendi vi praedita, et attributis actiuis constans, nouam inde pneumatologiam excogitauit, vel potius ab aliis excogitatam recoxit, cumque materiae, veluti principio contrario contrariam essentiam, naturam attributa tri-
bueret,

g) Summam hermeneuticae heic tradit, quam etiam in Iurisprud. diu. L. 1. c. 3. p. 95. seqq. explicuerat: conf. append. p. m. 312. sed hoc loco emendat, conf. Cautel. c. 1. §. 38. seqq. controuersiam eo nomine habuit cum Vincentio Placcio.

h) Sched. de defin. sapient. f. orig. Hist. Phil. §. 17. p. 20.
i) Cautel. c. 12. §. 3. seqq.
k) Ibid.

bueret, enata inde physicae quaedam species, Mosaicae et theosophicae simillima, quamque, si verum fatendum, ex Fluddo, Comenio, Bayero, Moro, similibusque corrasit, suisque hypothesebus adaptatam in tentamine de *Essentia spiritus* explicuit. Cuius cardo, in quo omnia vertuntur est, quod, dum mechanismo se opponit, eumque ratiunculis anxie conquisitis euertere studet, aliam prorsus spiritus definitionem sibi formet, nempe spiritum vocando, quicquid actionem sibi inuoluere videbatur, vnde principia motus omnia, cuiuscunque ea generis esse possunt, ad spiritus naturam retulit, et hoc quoque pacto lucem esse spiritum affirmavit. Quae cum extensione non careat, spiritum quoque extensum esse necessario dicendum erat, ita tamen, ut extensionem illi in superficie tantum inesse, sine crassitie, valde *παράδοξος* diceret. Quomodo necesse erat, physicos illos ridere, qui corpus habere concreatam vim motricem, nescio quam et cuius entitatis dicunt. Quibus verbis quos philosophos petierit, nemini ignotum esse potest, qui antecedens caput nostrae tractationis perlegerit. Plerisque autem misere paralogismis ineptis deceptus fuisse, et principia ignota, incerta et nihil significantia adduxisse visus est. Vnde nuper vir quidam doctus ^{l)}, mitissimo pro rei merito vocabulo nugas ista esse, quibus philosophia naturalis sui et ignorantiam et contemptum vindicauerit, quasque recensuisse satis sit, appellavit. Realem de Vienna quoque in examine tentaminis de essentia spiritus hanc pneumatologiam Thomasianam excussisse ex supra dictis repetendum est. Non operose autem summam illius tentaminis huc adducemus, cum, quae ipsa fundamenta attingunt, in confessione sua supra in compendio enarrata, fusa ipse explicuerit, timeamusque, quae in vernacula ille attulit, a receptis philosophorum vocibus mira *κακοφωνία* abeuntia, ne perperam et praeter mentem viri illustris explicemus. Vnde eos, qui specialia nonnulla dogmata eius de spiritu et corpore scire cupiunt, ad ipsius libelli lectionem dimittimus, ex quo *ὡς ἐν συνόψει* potiora alibi ^{m)} excerptimus. Rem omnem autem, nisi fallimur, luculenter complexus est I V N C K E R V S ⁿ⁾, his propositionibus totam pneumatologiam Thomasianam describens: I. Essentiam spiritus in genere considerati consistere non in cogitatione sola, sed in actione: quoniam materia ens sit mere passivum; spiritus autem oppositus sit materiae, ex quo utroque constet omne corpus, opposita vero habeant praedicata opposita ^{o)}. II. Dari etiam spiritus non cogitantes, sed ta-

men

l) Cel. HOLLMANNVS theol. nat. c. I. §. 19. p. 79, not. A.

m) In Germanico Hist. phil. opere T. VII. p. 576, seqq.

n) In Lineis primis crud. vniuersae p. 136.

o) Ex his concludit, posse spiritum expandi, concentrari, purificari, dari spiritus tenebrosos, calefacientes et frigefacientes, summos et imos, calidos et frigidos, masculinos et foemininos, nempe lumen et aetherem, spiritum creatum sensibus

men agentes, aetherem scilicet et lumen. III. Omnem potentiam actiuam esse ens per se subsistens, et subsistentiam potentiae passivae perficiens. IV. Potentiam vero passiuam non posse per se subsistere, sed opus habere lumine sufficienti, ut videri queat. V. Omnes denique potentias actiuas, seu actrices, esse inuisibiles, etsi materia inuisibilis, sit instrumentum aut signum potentiae activae. Hac vero ratione VI. Etiam lumen et aetherem esse inuisibilia, et VII. quicquid non possit concipi sine actione, illud esse spirituale. Quae dogmata ex *Confessione Thomastica* satis lucis capiunt, maxime autem ex physiologia et pneumatologia Mosaicorum, quibus pleraque debet Thomae, queunt explicari. His igitur, quae malleus omisisse, Thomae, satis infelicitate reformare pneumatologiam et Physicam aggressum, prolixius non immoramur, sed ad moralem philosophiae partem conuertimur, in qua acutius vidit, licet, ut est hominum conditio, ab hypotheseos et praecipitantis praedicio totus liber hac quoque in parte haud sit. Ita vero statuit:

Ethica Thomastica.

§. XXIV. I. Bonum consistit in harmonia rerum aliarum cum homine eiusque viribus omnibus, non vero cum solo intellectu, quo respectu bonum est veritas.

II. Quicquid vires hominis ad breve tantum tempus auget, eiusque durationem impedit, malum est.

III. Omnis sensuum commotio et exorta inde sensio nimis fortis mala est.

IV. Nobilissimum bonorum fortunae non sunt diuitiae, nec honor, nec amicorum multitudo, nec libertas, sed sanitas.

V. Non consistit felicitas hominis in sapientia, neque in virtute; illa enim ad solum intellectum, haec ad solam voluntatem pertinet.

VI. Sed quaerenda est summa felicitas, in desiderio tranquillo, et cogitationibus moderate, mutationem subeuntibus, id est, in tranquillitate animi siue *εὐθυμία*.

VII. Delectatio haec siue acquiescentia animi dolore quidem caret, at gaudio quoque; et tranquilla est *p*.

VIII. Fons hic est amoris rationalis.

IX. Homo

Abus posse comprehendit, Dari Archaeum siue spiritum mundi universalem, esse in homine tres partes, corpus, spiritum malum et bonum, et similia, quae serio statuisse Thomae non crederemus, nisi has ineptias systematis I. N. et G. fundamentum

esse iussisset: adeo frigent omnia, et naenias sapiunt.

p) Opponit cum Epicuro voluptatem stantem vel quiescentem, fluentem vel quae est in motu.

IX. Homo ad Societatem tranquillam et pacis amantem, adque amorem animorum tranquillitati studentium natus est.

X. Amat autem homo rationalis prudensque alios homines magis, quam semet ipsum.

XI. Quando summa felicitas pro complexu maximo et perfectissimo omnium bonorum quae homini contingere possunt sumitur, tunc neque in diuitiis, neque in honore, neque in pudore, neque in libertate, neque in amicitia quaerenda est, immo proprie in hac vita non datur.

XII. Sanitas necessarium quidem requisitum et pars est tranquillitatis animi, non vero ipsa *εὐθυμία*.

XIII. Sapientia et virtus sunt partes essentiales tranquillitatis animi, quibus qui caret, vere miserrimus est.

XIV. Voluptas corporis est contraria voluptati animi, est enim motus inquietus.

XV. Deus est causa prima omnium rerum mutabilium, a quibus essentia distinguitur, estque a se ipso ¹.

XVI. Materia prima necessario ex nihilo a Deo facta est, non potest enim illi coaeterna esse.

XVII. Res mutationi obnoxiae se ipsas conseruare nequeunt, id vero creatoris opus est.

XVIII. Ergo datur diuina prouidentia.

XIX. Et si Deus singulis momentis rebus vitam, essentiam et existentiam nouam largitur, semper tamen cum priori pristinoque vnum et idem est.

XX. Haec cognitio essentiae diuinae regula est, ad quam vitam et actiones suas componit vir sapiens.

XXI. Ideo eum sincere amabit, vere illi confidet, humiliterque eum reueretur.

XXII. Ex naturali hominis cognitione praeter hunc cultum Dei internum, nihil constat de cultu Dei externo ², licet intelligat praestare Deum externe quoque colere, quam non colere.

Rrr 2

XXIII.

q) Multus est in eo, vt demonstret, falsum esse axioma ex nihilo nihil fit cap. 3. §. 8. pag. 122. seqq.

r) Etiam de hac thesi disputauit cum Placcio, vid. append. ad Lib. II. Iurisprud. diu. pag. 372.

XXIII. Duo errores capitales in agnitione Dei sunt atheismus et superstitio idololatrica.

XXIV. Superstitiosus deterior est atheo.

XXV. Amor est desiderium voluntatis humanae vniendi se cum eo, inque ea vnione manendi, cuius bonitatem intellectus agnouit.

XXVI. Amor irrationalis varius est, si desiderium nimis inquietum est, si amantur res malae et noxae, si varia vnionis genera inter se confunduntur, si coniunctio corporum primario intenditur.

XXVII. Non autem est confundendum desiderium generandae sobolis cum cupiditate delectationis ex ea re.

XXVIII. Prouidentia itaque in vnione corporum opus est, ne sub amoris rationalis larua irrationalis lateat.

XXIX. Amor rationalis aliorum hominum, vnum ad felicitatem medium est.

XXX. Amor vnica virtus, et vera virtutum omnium mensura est.

XXXI. Amor Dei, qui ad eum solum respicit, est supernaturalis, tenditque ad futuram felicitatem, et in sublimiori schola discendus est.

XXXII. Duplex est amor aliorum, communis et specialis.

XXXIII. Verum amorem gignit vnice similitudo propensionis ad virtutem.

XXXIV. Neminem odisse oportet, licet inimici amicorum communes esse debeant.

XXXV. Amor vniuersalis atque communis quinque virtutes complectitur: I. humanitatem, quo et beneficentia et grati animi significatio pertinet. II. Veracitatem fidemque promissionibus etiam inimicis et haereticis factis praestandam; III. Modestiam cum humilitate non confundendam; IV. Sedatum et pacificum animum, V. Patientiam a bello abstinenterem, quo neque amor, neque pax comparari potest.

XXXVI. Amor specialis est vnio duorum animorum, sine qua non consistit amicitia.

XXXVII.

et dissert. de Naevis Iurisprud. Rom. ex Historia Iuris ab electis regibus ad publicas leges XII. tabb. deductis, L E F O R I N pag. 290.

Abrupte controuersiae filum Placcius, cuius causam exposuit in Access. art. rhetor. in epistola adiecta.

XXXVII. Amorem licitum non facit solum coniugium.

XXXVIII. Quo plures se amant, eo magis rationalis amor est.

XXXIX. Contra rationem est, eum odisse, qui idem quod nos amamus, ipse quoque amat.

XL. Amor rationalis postulat quidem similitudinem inclinationum, non vero graduum earum.

XLI. Fundamentum amoris rationalis est, si quem vere magni facimus atque aestimamus.

XLII. Oritur ex hoc aestimio recto sollicitum placendi studium, beneficentia ex confidentia orta, communio plena bonorum et actionum omnium.

XLIII. Pro conditione hominum, circa quos versatur amor, variant etiam eius circumstantiae, praecipue ubi is obtinet inter aequales.

XLIV. Amor rationalis erga se ipsum est studium omne id faciendi, quo vitae terminus a Deo fixus secundum regulas rationis communis et sanae, ad emolumentum eorum, quos amamus, non praevertitur, sed conservatur.

XLV. Amor proximi est fundamentum amoris erga nos ipsos.

XLVI. Respicit autem ille ante omnia ad emendationem animae, conservationem corporis et vitae autem amori aliorum postponit.

XLVII. Ad curam corporis quatuor virtutes requiruntur: temperantia, puritas, laboris industria et fortitudo.

XLVIII. Causa cur plerique homines euadant infelicissimi est, quia carent amore tranquillo et rationali.

XLIX. Causa omnis infelicitatis non tam in intellectu, quam in voluntate hominis eiusque propensionibus latentibus quaerenda est.

L. Praejudicia intellectus originem habent ex voluntate.

LI. Infelicitatis origo ipsaque natura consistit in amore irrationali, et animi statu irrequieto.

LII. Duobus praeiudiciis seducitur voluntas; nempe praeiudicio impatientiae et imitationis, quae difficulter eradicari possunt.

Rrr 3

LIII

*) c. 7. p. 313. seqq. huic potissimum fundamento innititur nouum systema I. N. et G. vt ex infra dicendis patebit.

LIII. Affectus in voluntate sunt non in intellectu *.

LIV. Voluntas est facultas animae, qua homo ad aliquid inclinatur, seque ipsum instigat ad faciendum vel omittendum aliquid.

LV. Differt itaque intellectus a cogitationibus, quae ad intellectum pertinent.

LVI. Semper mouetur voluntas hominis ab ingrato ad gratum, ab iniucundo ad iucundum.

LVII. Tendunt omnes animi propensiones ad futurum et absens obiectum.

LVIII. Oriuntur affectus ex sensationibus, quo referenda quoque est sensio inclinationis nostrae.

LIX. Commotio rerum externarum vehementior sentitur in corde.

LX. Ex fortiori impressione sequitur commotio sanguinis extraordinaria, quacum tamen non semper coniuncta est commotio nervorum.

LXI. Unus tantum affectus primarius est, nempe desiderium siue cupiditas, qui potest in amorem et odium distribui.

LXII. Admiratio inter affectus locum haud habet.

LXIII. Omnes ad odium et amorem reduci affectus possunt.

LXIV. Affectus in se neque mali neque boni sunt, sed indifferentes, species vero eorum aut bonae aut malae sunt.

LXV. Affectus, qui hominem sibi eripiunt, mali sunt, qui restitunt sibi, boni.

LXVI. Commotio nimia mala est, temperata vero bona.

LXVII. Quatuor sunt propensiones primariae, amor rationalis, amor honoris, amor habendi, amor voluptatis; caeque in natura hominis se exerunt, sunt enim sanguinei voluptati dediti, cholericus ambitiosi, melancholici avari *.

LXVIII

t) Prax. eth. c. 2. p. 32. seqq. quo loco pathologiam Stoicam, Platoniam, Peripateticam, Cartesianam erudite prosequitur, dignus, qui attente legatur.

u) Mutauit has assertiones quae c. VII. p. 157. seqq. explicantur, cum amorem rationalem ab

amore honoris, pecuniae, voluptatis minus recte specie distinctum esse ex sensu communi se deprehendisse crederet. Nempe statuit postea amoris irrationalis naturam quaerendam esse in inepto et irrationali amore boni, honesti, utilis et iucundi, vid. Fund. I. N. et G. L. I. c. 3. §. 77. sqq. Cautel.

LXVIII. Tranquillitas animi postulat harmoniam inter vires cogitationum, siue intellectus.

LXIX. Ingenium, iudicium et memoria in amore rationali perfecte conspirant.

LXX. Est amor rationalis taciturnus, sincerus, liberalis, humanus, cordatus, temperans continensque, parsimoniae deditus, industrius, alacris, patiens, magnanimus, inseruiendi cupidus promptusque.

LXXI. Quaelibet propensio mala gignit vitia virtuti contraria, ex illa enascentia.

LXXII. Ex varia mixtura vitiorum oriuntur laruae pseudo-virtutum.

LXXIII. Apud quemvis hominem regnat vnum ex vitiis cardinalibus, quod cum reliquis magis vel minus miscetur.

LXXIV. Ex prudenti consideratione huius mixturae oritur ars aliorum animos dignoscendi *.

LXXV. Respiciendum autem primario ad tria vitia capitalia, otium, iram, inuidiam.

LXXVI. Extinguendi sunt affectus pravi et excitandus amor rationalis †.

LXXVII. In extinguendis vero pravis affectibus a propensione praedominante faciendum est initium.

LXXVIII. Requiritur autem intentio bona et sincera, et attentio accurata.

LXXIX. Necessarium porro est in praeiudicia voluntatis inquirere, eaque abicere.

LXXX. Subtrahenda quoque cupiditati praedominanti alimenta sunt, et vitanda occasio, conuersatio autem bonorum et exercitatio rerum bonarum quaerenda.

LXXXI.

rel. c. 14, §. 51. hinc in Historia sap. et stult. Germanice edita mens. XI, in Praxi ethic. c. VI, §. 30. in Tent. de Ess. spiritus c. VII, §. 189. mutare iubet. Putat autem distinctionem amoris rationalis ab amore irrationali specificam mysticos quoque in errorem seduxisse, eo quod viam purgatiuum illi inaedificauerint, quae ad enthusiasmum ducat. Interim tres istas propensiones malas et irracionales his non obstantibus separatim considerare iubet, ut ex infra dicendis constabit.

*) Exempli eius rei luculenta exposuit in Hist. sap. et stult. Germ. m. XI, p. 251. conf. tamen Cautel. c. XIV. not. u. et quae ibi supplere iubet.

†) Etiam haec mutanda erant cum amorem rationalem specie non differre ab irrationali statueret, hinc in passionum siue propensionum primariorum aequilibrio rationalem amorem quaerendum esse postea docuit. conf. Cautel. c. 14, §. 56.

LXXXI. Ad hanc autem vitam virtute dignam consequendam naturales vires non sufficiunt ².

*Ius N. et G.
Thomasi.*

§. XXV. Restat ex disciplina Thomasiana iurisprudencia diuina, cuius faciem dupliciter virum illustrem delineauisse supra memorauimus. Et primo quidem in plerisque Pufendorfium secutum se esse, ipse non negat, emendauit autem eius systema, introducta lege diuina positua vniuersali, et ad hanc normam multa exigendo, capita nonnulla iurisprudentiae naturali vindicauit. Qua de re consilioque suo cum ipse in discursu prooemiali disseruerit, et quae nouae disciplinae obiciebantur, atheismi, heterodoxiae et nouaturientis lasciuiae suspicionem a se remouerit, Lectorem ipsum librum adire iubemus, longiora enim sunt, quam vt hoc loco in compendio queant asferri. Mutauisse autem consultissimum virum conceptum atque definitionem legis, et ob homonymiam latentem nouam et restrictiorem eius significationem induxisse, supra quoque iam narrauimus, patetque ex tractatione eius de legis vera notione, quam *Obseruationibus literariis Halae vulgaris* ^a inferuit, itemque ex *Capite quarto et quinto Fundamentorum iuris naturae et gentium*, virum celeberrimum facto discrimine inter consulentis et imperantis personam, consilio obligationem internam, legi externam et vim coactiuam vindicasse, illudque sapientis caussa, hanc stulti esse darique contendisse. Sicque legem naturalem ad consilia obligatione interna obligantia, positiuam ad imperia humana retulisse, Deumque ideo non vt despotam et legislatorem, sed vt patrem considerasse, poenam quoque proprie ab hominibus tantum visibili modo inferri posse, asseruisse. Quibus positis non potuit non magnam pati mutationem iurisprudencia naturalis Thomasi. Valde displicuit haec nouitas non theologis modo, ex quorum ordine praeter *Innocuarum relationum* auctores ^b B. Io. FRANC. BVDDEVS ^c dissensum suum testatus est, praecipue cum nouas assertiones non carere periculo crederent: sed ex ICTis quoque ^d non defuerunt, qui leges diuinas positivas vniuersales maiori probabilitate et securitate, quam hypothesin de consiliis diuinis, admitti posse contenderent. Et professus quidem est Thomasius ^e, libertatem se relinquere cuiilibet, cui haec sua non placuerint, manendi in via trita et communi, modo eadem sibi libertas concedatur, cetera promtissimo mutare doctrinam suam, meliora si edoctus fuerit: ast, si verum fatendum, in his

²) Etiam hoc in Fund. I. N. et G. c. 1. §. 99. 118. seq. c. 2. §. 104. Cautel. I. c. §. 59. p. 235. mirauit, eo quod philosophicas virtutes veras esse virtutes statueret.

^a) T. VI. ubi. 27.

^b) 1703. p. 852. seqq.

^c) Inst. theol. mor. P. II. c. 11. §. 11. p. 504.

conf. Isagog. in Hist. theol. p. 315. Hist. philos. p. 525.

^d) IMM. WERNERVS pec. Diff. de Legibus diu. posituis vniuersalibus. conf. PALTENIVS Diff. an leges naturae sint strictae et proprie dictae leges.

^e) Fund. I. N. et G. c. 1. p. 20.

his ipsis fundamentis I. N. et G. aperte prodidit contradictionis se non valde patientem esse, et irritatum a suspicionibus vel causis priuatis nonnullis abstinere a contumeliae nota dissentienti inurenda non posse. Nam non Weberum solum valde contentim refutat, quos mores a philosopho non expectaueris, sed imprimis Buddeum quoque ita sugillat, vt vix a conuiitiis abstineat, eo quod is pronuntiaffet, dogma, quod ius naturae ad consilia magis, quam leges strictas pertineat, tale esse, vt praecipua fidei fundamenta destruat. Quae ita irritarunt Thomasia animum ^f, vt studium ei ineptum omnibus placendi, dissimulationem astutam, iniquam vindicationem alienorum pro suis, meticolositatem, inclinationem ad laudes potentiorum, contradictiones apertas etc. obiiciat, quae in reformatore ethices amorem rationalem vbique crepante nemo sanus quaesierit. Quod annon causis quibusdam arcanis adscribendum sit, iis coniciendum relinquimus, qui circumstantias eorum temporum et *avēdora* didicerunt. Certe tantis iris opus haud erat, praecipue cum haud parum esset suspectus Thomasia, noua legis definitione introducta, nouisque libertatis, voluntatis aliisque notionibus moralibus effectis et suppositis, verbis eum magis ^g, quam re ipsa nouam scientiam iuris naturalis introduxisse, vt haberet, quo alios morderet, et sibi aliquid singulare esset, atque ab aliis, qui hactenus satellites sui fuerint (ita enim eos vocat, qui ius illud vniuersale diuinum receperant,) diuersum ostenderet. Et fatendum quoque, multum acuminis et ingenii in hac tractatione virum magnum demonstrauisse, licet scriptioni isti lumina et elegantia defint, vnde non repugnamus, si quis cum cel. STOLLIO hunc foetum Thomasia omnibus aliis praefendum esse ob acumen contendat. Nos id vnum dictis prooemii loco addimus, auctorem ea quae de hominis natura morali, de natura spiritus, de forma essentiali hominis, de spiritibus oppositis in homine in *Ethica* et *Tentamine de Essentia spiritus* dixerat, hoc quoque loco supposuisse, inflexisse autem ea dogmata, et abieciisse praetextu relictorum terminorum logicorum et metaphysicorum nonnulla, quae offendere reuera posse intelligebat. Ita v. c. dogmati formam essentialem hominis consistere in voluntate, surrogauit illud: principium dirigens actiones humanas non esse intellectum, sed voluntatem, itemque illi: hominem ab homine specie differre, hoc substituit: hominum singula indiuidua a natura voluntatibus diuersis et oppositis esse praedita, vel huic: hominem regi spiritibus oppositis hoc equiparandum censuit: hominem modo ad hoc concupiscendum, modo ad aliud,

^f) p. 67. et passim, item in Causis iur. mixtis P. II.

^h) l. c. conf. REIMANN. Hist. lit. Germ.

^g) Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 1. §. 61. p. 624.

P. VI. p. 72.

aliud, quod priori voluntati erat oppositum, impelli. Quae idem quidem significare velleque contendit, aut prodit simul, aut prius notionum ambiguitate lectores eum delusisse, aut nunc mitiora et tolerabiliora supponere, et mutationem tamen fateri nolle. Verum de his lectori a partis studio alieno iudicium relinquimus, nec de systemate Thomasio arbitrium interponimus, sed ipsum potius, quoad fundamenta et capita potiora enarramus. Cuncta enim adducere velle, esset, librum ipsum, qui in omnium manibus est, describere. Sufficiet autem ea notasse, ex quibus constare potest, quo charactere, fundamento, et nexu constet ius naturae et gentium nouo labore a Thomasio reformatum. Ita vero praecipit:

I. Mundus constat ex inuisibilibus potentiis et corporibus visibilibus¹. Per potentias inuisibiles auctorem intelligere spiritum, ipse notat, abstinere autem iam se ab eo vocabulo ait, propter ambiguitatem. Quo pacto veterem cantilenam repetit, et inuisibilia omnia spiritus esse, adeoque lucem et aetherem huc pertinere contendit. Quin spiritus, potentias, facultates et virtutes sibi synonyma esse, et aërem corpus non esse transparens, quia videri nequeat, asserit. Ex his, quae primi fundamenti loco ponit, de reliquorum siue certitudine et perspicuitate siue incertitudine, ambiguitate et obscuritate facile iudicabit lector beneuolus, philosophandi, et notionum clararum et distinctarum peritus.

II. Nullum datur corpus visibile, quod non praeditum sit potentia inuisibili.

III. Quod in corporibus visibile est, aut tangi potest, materiam vocamus, inuisibilia autem et, quae tangi non possumus, vocamus naturam. Naturam autem semper denotare potentias et virtutes, hancque clauem esse quaestionis inter Schellhamerum, Sturmium, Boyleum agitatae de natura, contendit. Qua verisimilitudine? lector iudicet.

IV. Homo pertinet ad classem rerum visibilium, habet autem praeter facultates cum aliis corporibus communes potentias, per quas ab iis differt, nempe animam, quae se exerit facultatibus intelligendi et volendi.

V. Quia potentiae corpora singulorum generum producant, et particulas materiae ita vniunt, ut peculiarem figuram accipiant, id quod etiam in formando ab anima corpore fit, ideo externa figura corporis humani ac partium eius internam et externam diuersam indolem et naturam animae humanae designat.

VI. Prae-

i) Capite I.

VI. Praeditus est homo intrinseca facultate inquirendi in sedes potentiarum propriarum ensque sentiendi.

VII. Huius ope scit, facultatem intelligendi esse in cerebro, volendi in corde; illud cogitatio est, hoc concupiscentia siue amor.

VIII. Igitur intellectus est facultas animae humanae cogitandi in cerebro, et voluntas facultas eiusdem animae concupiscendi in corde.

IX. Actus vero intellectus sunt cogitationes, quae vel de corporibus cogitant, vel de potentiis, illae sensationes dicuntur, hae intellectus stricte dictus aut purus. Caue hic intellectum purum sensu Cartesiano intelligas, statuit enim auctor, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, sed intellectus purus hoc loco notat abstractiones factas ex sensationibus.

X. Sensationes corporum praesentium dicuntur sensus communis, nec confundendae sunt cum sensibus externis: hi enim ad corpus pertinent, illae ad potentias homini proprias: hi sola perceptione, illae affirmatione intellectus constant.

XI. Nulla est cupido seu voluntas ignoti, sed omnis cupiditas requirit minimum perceptionem seu cognitionem sensus externi.

XII. Cogitatio, quae circa rerum praeteritarum imagines per sensationes impressas versatur, vocatur imaginatio, vel angustiori sensu memoria, si eas componit vel subtrahit imaginatio stricte sic dicta, vel phantasia.

XIII. Cogitationes omnes de corporibus consideratis vt totis sunt singularium et sensationum.

XIV. Non potest esse consideratio materiae in abstracto, sed solum potentiarum. Potentia communis corporum autem, quae materia dicitur, accuratius vocatur natura corporis.

XV. Quando potentiam ab vnione corporis seorsim cogitamus, oritur inde cogitatio vniuersalium, quae fit per abstractionem.

XVI. Modi cogitandi omnes fiunt aut per inuestigationem, aut per formationem propositionum: illa est quaestio et suspensio iudicii, haec affirmatio et negatio. Hae igitur actiones sunt intellectus non voluntatis: et, simpliciter falsum est, dari cogitationem termini simplicis. Petit Cartesianos et Scholasticos, ast nisi fallimur, verbis magis, quam re ipsa ab illis abit.

XVII. Series plurium cogitationum ratiocinatio seu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine suo constant, seu methodo.

XVIII. Memoria pollet, qui plures sensationes recordatur ingenio, qui apte eas iungere, iudicio qui differentias potentiarum inuestigare nouit.

XIX. Omnis voluntas est concupiscentia in corde amorque vel desiderium vniendi se cum re amata, omne autem desiderium est conatus agendi.

XX. Conatus voluntatis in homine impellit intellectum ipsum, ut rem amatam valde consideret, et de mediis eam adipiscendi cogitet.

XXI. Igitur voluntas est concupiscentia cordis semper coniuncta cum cogitatione intellectus. Hinc, si consideretur absque respectu ad potentiam agendi, dicitur appetitus sensitivus.

XXII. Non tamen voluntas est cogitatio, differunt enim conatus et sensus. Peripateticos et Cartesianos pungit, omnem animae operationem cogitationis nomine comprehendentes. At meras definitiones nominales esse, adeoque arbitrarium, quid cogitationis nomine significare velimus, quilibet videt.

XXIII. Actiones intellectus saepe quidem mouentur sine voluntate, sed voluntas semper mouet intellectum.

XXIV. Potentiae rerum extra hominem non solum mouent facultates corporis, sed et cogitationes, et ipsam voluntatem seu appetitum.

XXV. Falsum itaque est, voluntatem non posse cogi, potest enim irritari vel impediri per virtutes inuisibiles potentiarum externarum. Valde improprie vox cogi hic sumitur, quando rationibus flectuntur inclinationes voluntatis. Quod ut fieri posse nemo negat, ita vox cogere, ista ambiguitate multos in systemate Thomastico praeter necessitatem valde exacerbauit.

XXVI. Locomotiva facultas non pendet a cogitatione, sed subest conatui cordis, etsi non semper proueniat a voluntate humana, i. e. coniuncta sit cum cogitatione, quod mouere membra velim: non vero tota ab ea pendet, sed est singularis potentia a Deo indita.

XXVII. Habet intellectus suas vires proprias, in quas nihil potest

potest voluntas, quae motum quidem cogitationum incitare, non vero sistere semper potest.

XXVIII. At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipsos afficit, in attenta consideratione huius boni et mediorum aptorum semper intellectus impulsui voluntatis subest, nec dirigitur voluntas ab intellectu. Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui, voluntas id appetit, sed ideo, quia voluntas id appetit, id bonum videtur intellectui. Valde displicuit thesis ista multis, qui experientiae et naturae humanae eam repugnare contenderunt. Alii inter intellectum, voluntatem antecedentem et consequentem distinguentes concesserunt, antecedere debere sensationem grati, sine qua moveri nequeat voluntas, aut hanc irritatam tunc ita intellectum determinare, ut obiectum secundum inclinationem voluntatis consideret. Aut si *καὶ οὕτως* hic excipias, nihil dixit Thomafius, quod non dictum sit ab aliis: Ipse enim supra concessit, omnem cupiditatem ad operandum requirere perceptionem seu cognitionem sensus externi, sensationem autem ex sensu sequi. Adeoque quae operose hic et in seqq. de voluntate ab intellectu libero et non dependente dictitat, aut intelligenda sunt de consideratione accurata obiecti, quod appetit post sensationem voluntas, aut de inclinatione voluntatis in se, quae tamen per sensationem determinanda est ad obiectum certum. Ex quo patet plerisque, quae tantis animorum motibus disputata sunt, subesse contentionem de vocibus. Quae semel monuisse sufficiat.

XXIX. Habent intellectus et voluntas suas actiones et passionem.

XXX. Intellectus agere dicitur, quando impellitur a voluntate ad meditandum, pati, quando movetur ab aliis rebus praeter voluntatem ad sentiendum.

XXXI. Voluntas patitur ab aliis rebus ipsam excitantibus, non tamen ab intellectu primario; eo tamen utitur tanquam instrumento ad excitandos affectus per cogitationes attentas.

XXXII. Intellectus agit in cerebro; loqui enim est actio corporis, non intellectus.

XXXIII. Voluntas agit extra cor, quia conatus est, non dantur itaque actiones eius immanentes.

XXXIV. Voluntas est primum agens animae humanae, quia movet intellectum.

§§§ 3

XXXV.

XXXV. Actiones a voluntate imperatae dicuntur voluntariae, morales, spontaneae, reliquae necessariae, coactae, physicae.

XXXVI. Natura hominis moralis est complexus potentiae volendi cum potentiis voluntati subiectis. Adeoque ad physicam quoque suo modo pertinet.

XXXVII. Ratio humana est praedicatum solius intellectus, non voluntatis.

XXXVIII. Libere iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono et malo, quoties a voluntate non impellitur. Seruit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

XXXIX. Habet intellectus et voluntas suam libertatem et seruitutem, utramque non intrinsecam sed extrinsecam ratione intellectus et voluntatis.

XL. Nulla ideo datur voluntatis electio, siue libertas indifferentiae.

XLI. Dum non semper intelligitur, quod voluntas agat irritata a potentiis externis, hoc intuitu libera dicitur.

XLII. Spontaneum et liberum intrinsece toto coelo differunt. Spontanea enim est actio, quae a voluntate est imperata, dicitur vero libera eo respectu quo ipsa voluntas.

XLIII. Spontanea actio homini imputatur, quia eius auctor est, non vero quia libera est.

XLIV. Potentiae omnes inter se aut vniuntur, aut pugnant, in hoc casu potentior facultas vincit minus potentem.

XLV. Bonum dicitur, quod potentias alicuius corporis conservat, malum quod eas, et sic ipsum quoque corpus destruit.

XLVI. Unio potentiarum cum corpore vita dicitur, solutio mors: vita durante corporis partes, quae sunt sedes potentiarum, manent unitae, morte dissoluuntur particulae corporis, potentiae auolant ad potentias separatas, in nihilum enim redigi haud possunt.

XLVII. Corpus itaque mortale est, potentiae immortales.

XLVIII. Peculiare est in homine, quod habeat potentiam primariam cuius bona saepe repugnant bono totius, quod tamen vere bonum est, bonum partis totius bonum destruens bonum apparens, id est malum.

XLIX. Co-

XLIX. Conatus ad rem sibi conuenientem dicitur desiderium, amor, spes, conatus ad rem sibi aduersam odium, fuga, horror, metus. Dicuntur passionēs, quia a rebus extrinsecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur.

L. Ratio quando libera est, id est a voluntate non mouetur, et ita cognoscit differentiam inter bonum verum et apparens, recta dicitur. At impulsā a voluntate ad bonum apparens dicitur corrupta.

LI. Singuli homines habent voluntates in paucis conuenientes, in multis diuersissimas et saepe pugnantes et oppositas: quin singuli homines non volunt perpetuo, quod semel volunt, sed saepe diuersa et opposita. Patet id ex diuersa figura facierum, quae passionēs diuersas significant.

LII. Non itaque homo est species infima, nec humano generi vna eademque natura est.

LIII. Dantur in homine tres praecipuae voluntates siue cupiditates, voluptas, avaritia, et ambitio, quae omnibus hominibus dominantur, sed diuersa mixtura.

LIV. Istaes tres cupiditates non sunt diuersi motus sibi inuicem naturaliter succedentes, directi a communi principio volendi aut ab intellectus varia modificatione orti. Actiones enim pugnantes voluntariae non possunt oriri ex communi et vna voluntate, sibi enim repugnant in affectionibus externis.

LV. Ex his sequitur, ea quae communiter electioni adeoque libertati voluntatis tribuuntur, magis referenda esse ad passionēs voluntatis aut coactionem et necessitatem. Orta enim pugna semper vincit potentia maior.

LVI. Voluntas omnis potentia actiua sua natura est, etsi multae eius affectiones ab aliis potentiis oriantur, immo omnes eius actiones ab aliis potentiis excitari et sic passionēs dici possint ^k.

LVII. Tres primarii affectus, voluptas, ambitio, avaritia, sunt tres facultates actiuae impellentes et intellectum et locomotiuam ad vniōnem cum re grata etiam absente. Et eadem trium odiorum ratio est ad fugiendam rem ingratam.

LVIII. Sed spes, metus, gaudium, tristitia sunt passionēs animae, ortae ex sensu potentiae alterius adiuuantis vel repugnantis illis affectibus.

LIX.

k) esp. 2.

LIX. Passiones animi sunt duplices, vel quibus voluntates primariae excitantur, vel quibus supprimuntur.

LX. Itaque accurate loquendo, non nisi duae affectiones affectuum primorum sunt, spes et metus, illa connata est, hic aliunde aduenit.

LXI. Spes est affectio orta ab ipsa aliqua prima voluntate, metus a potentiis aliis, estque eminenter sic dicta passio voluntatis.

LXII. Possunt affectus dici passiones, quatenus augeri possunt et deprimi a potentiis aliis.

LXIII. Spes et metus rationalis diuinus dicuntur religiositas, pietas, metus filialis: spes et metus irrationalis, superstitio, metus feruilis: carentia omnis metus diuini, et metus tantum humanus, atheismus.

LXIV. Qui connexionem potentiarum non solum intuitu praesentis, sed et sequentium influxuum recte aestimat, sapiens et prudens dicitur.

LXV. Quorum potentia intellectualis immediate a Deo agitata creditur, prophetae dicuntur, quorum voluntas heroës, at quorum intellectus et voluntas censetur agitata a potentiis inuisibilibus dependentibus appellantur magi. Hos omnes a spuriis secernere, sapientis et prudentis est, quique naturas potentiarum primae et secundarum accurate nouerit.

LXVI. Voluntas humana omnis est potentia finita, nec ad impossibilia extenditur: limites tamen eius difficulter definiuntur.

LXVII. Exactius cognosci possunt potentiae aliorum corporum ad potentias eiusdem speciei relatae, quam potentiae hominum inter se.

LXVIII. Omnis potentia, maxime homo, habet vires nocendi et utilis quoque esse potest homini.

LXIX. Magis metuendi sunt homines, quam ut spes sit in illis collocanda, quia saepius possunt nocere, et saepius volunt.

LXX. Sapiens plures adiuuat, et plures tamen metuit, paucissimis vero resistit, in paucis spem aliquam, in nemine nisi in potentia aeterna fiduciam ponit.

LXXI. Potentiam propriam non metitur, sapiens ex potentia aliorum hominum, nec horum ex propria.

LXXII.

LXXII. Multae sunt potentiae quae voluntates primas excitant, multae quae deprimunt, e. c. cibus et potus voluptatem, laus et vituperium ambitionem, bonorum inaequalitas auaritiam.

LXXIII. Voluntas hominis dominans, etiam si non sit excitata a potentiis extrinsecis, semper vincit voluntatem inferioris potentiae, si haec sola sit, nec adiuuetur aliunde. At si duae inferiores voluntates vires iungant, vincent dominantem: idque fiet multo magis, si adiuuentur a potentiis externis.

LXXIV. Passio infirma a potentiis externis valde excitata saepe operabitur magis sensibiliter quam in aliis hominibus, ubi est passio dominans. At ad id magna potentia externa opus est.

LXXV. Sunt naturaliter certae excitationes et depressiones aut pugnae potentiarum humanae voluntatis diuerforum hominum, sed plerisque occultae.

LXXVI. Dantur exhalationes morales siue effluvia et emanationes rerum, quae sensus feriunt, et afficiunt hominem eiusque voluntatem.

LXXVII. Voluntas hominis semper est coniuncta cum spe aut metu, adeoque sine iis nulla datur actio voluntaria.

LXXVIII. Actio voluntaria omnis intuitu dependentiae a voluntate non est libera, intuitu principii dirigentis voluntatis est vel coacta, vel libera.

LXXIX. Potentia voluntatis libera est, quando homo spe conuicta agit absque externa vi, vel desiderium aut spem incutiente, vel metum excitante, adeoque iterum extrinsece non electiue. Vis autem est vel visibilis, quae in corpus fit, vel inuisibilis, quae in animum.

LXXX. Omnis actio non voluntaria seu non spontanea, est inuita: non autem omne coactum est inuitum.

LXXXI. Ad aestimationem actionum voluntariarum non semper requiritur, ut voluntas praecedat, sed sufficit, si subsequatur actionem.

LXXXII. Spontaneum est vel liberum vel coactum: illud, si voluntas impulit locomotiuam absque extrinseca excitatione vel voluntatis primae et absque metu, hoc, si voluntas excitatione spei vel metus extrinseca fuit coacta.

LXXXIII. Mores sunt actiones plures voluntatis conformes^l.

LXXXIV. Insipientium alii mores sunt, quam sapientium. Illi enim se maxime amant, se habent pro creaturis praestantissimis, praestantiam quaerunt in intellectu, et in eo ponunt essentiam hominis, quam eandem omnibus hominibus faciunt, et intellectum volunt dirigere voluntatem, eamque dicunt liberam nec posse cogi, esseque vnam, et differre ab appetitu sensitivo, etc.^m

LXXXV. Mores stultorum differentes sunt intuitu trium voluntatum primariorum.

LXXXVI. Ex passionum mixtura fluit, quod stulti alii sint eruditi alii stupidi vel idiotae. Illi ob pertinaciam et opinionem sapientiae maiores stulti sunt hisce. Non tamen eruditio stultos facit, sed potest esse sapiens eruditus.

LXXXVII. Passiones dominantes non ita simpliciter et extreme malae sunt, ut non possint dirigi ad vere bonum finem, nempe tranquillitatem.

LXXXVIII. Itaque nullus homo tam miser et stultus est, qui non possit adhiberi a prudentibus ad utilitatem communem hominum.

LXXXIX. Alterantur passiones dominantes aetatibus hominum et climatum coeli diuerso, et educatione. Hinc varietas morum inter populos diuersos.

XC. Varii hominum mores opus habent norma, id quod eorum demonstrat non praestantiam sed miseriam, illa autem sapientem postulatⁿ.

XCI. Experientia et meditatio sunt affectiones sapientis.

XCII. Inter stultos minimus habetur loco sapientis.

XCIII. Mixtura ambitionis et voluptatis est character primarius aptorum prae reliquis ad sapientiam, coniuncta cum aetate prouecta.

XCIV. Regula de conscientia erronea et recta nullum praebet usum vitae, adeoque haec norma esse nequit.

XCV.

^l) cap. 3.
^m) Hae omnes assertiones Thomasi singulares et propriae sunt. Quos ideo facile vna thesi sic expresseris, insipientem esse, quisquis notiones et opiniones Thomasiae non sequitur.

ⁿ) c. 4. Examinat haec, et quid sibi placeat, quid displiceat more suo eleganter et acute exponit LEIBNIZIUS Ep. XI. Vol. IV. p. 73. seqq.

XCIV. Norma duplex est, qua utitur sapiens erga stultos, consilium et imperium, excitant enim spem et metum insipientum.

XCVI. Sapientum bonum triplex est, honestum, iucundum, utile. Ast simul coniunguntur.

XCVII. In danda stultis norma attendendum est sapienti ad id, ut ad eorum capacitatem respiciat, normam illis utilem faciat, idque stultis ostendat.

XCVIII. Consilium supponit paritatem, imperium, superioritatem.

XCIX. Consilium ostendit bona et mala necessaria, imperium arbitraria; illud non habet vim cogendi, hoc habet, illud non obligat externe sed interne, hoc externe: illa sapiens regitur, hoc stultus.

C. Virtus sui ipsius praemium est.

CI. Proprie praemium et poena sunt externa.

CII. Stultus metuit saepe dolores et imaginarias potentias: qua imaginatione sapientes utuntur ad emendandos stultos.

CIII. Norma intenditur, ut stulti ducantur ad quietem internam et pacem externam.

CIV. Tres stultorum gradus sunt, maximi, qui turbant pacem externam, aduersus hos opus imperio medii, qui pacem externam non augent, aduersus quos consilio et imperio opus, minimi, qui non sentiunt pacem internam, his saltem consilio opus est.

CV. Consulenti et imperanti personae difficulter cadunt in vnum hominem: hinc alii doctores sunt, alii principes;

CVI. Actiones extreme bonae sunt, quae tendunt ad acquirendam pacem internam, mediae, quae non turbant pacem externam nec tamen promouent, extreme malae, quae eam turbant, mediae autem pluribus gradibus gaudent, prout ad bonum vel malum referuntur.

CVII. Iustum opponitur malo extremo, honestum est bonum eminens, quod non succumbit cupiditati, decorum est bonum medii generis. Honestum dirigit actiones insipientium internas, decorum externas, ut beneuolentiam aliorum acquirant, iustum, ne pacem turbent, turbatam restituant.

CVIII. Differt pactum a consilio et imperio, ast non nisi his suppositis obligat.

CIX. Stricte lex fumitur pro iussis imperantium adeoque hoc sensu differt a consilio et pacto °.

CX. Legis stricte dictae virtus immediata est praecipere et vetare, mediata, per magistratus punire, iudicialiter cogere, et annullare actiones contra legem.

CXI. Legis effectus et intentio est obligatio, in sensu stricto externa, in lato interna.

CXII. Ius oritur ex laxatione voluntatis eiusque libertatis externae, obligatio vineulum iniicit voluntati eiusque libertati externae. Vtrumque refertur ad normam, sed diuerso modo.

CXIII. Ius duplex est, vel quod abstrahendo a voluntate omni habeo, vel quod ex lege humana et pacto oritur.

CXIV. Oppositum obligationis et iuris est iniuria.

CXV. Ius omne externum est non internum, i. e. relationem habet ad alios, obligatio etiam interna ad se ipsum esse potest, oriturque haec ex regulis honesti illud ex regulis iusti.

CXVI. Obligatio interna facit hominem virtuosum, externa iustum.

CXVII. Ius pro lege acceptum est vel naturale vel positium: illud cognoscitur ex ratiocinatione animi tranquilli, hoc requirit reuelationem et publicationem.

CXVIII. Ius naturale fumitur vel tale pro omnibus praeceptis moralibus ex ratiocinatione fluentibus vel stricte pro solis praeceptis iusti. Hinc diuersa vtriusque sunt cognoscendi principia.

CXIX. Omne ius positium intuitu publicationis, quae essentialis est, est humanum, id est, mediantibus hominibus reuelatum.

CXX. Ius naturale cordibus inscriptum est a Deo, indeque diuinum est, nec reuelatione opus habet.

CXXI. Lex naturalis magis ad consilia pertinet, quam ad imperia. Lex enim pro iussu fumitur non doctoris, sed imperantis; ratio relicta sibi nescit, quod Deum concipere debeat, ut regem aut dominum, qui poenas externas arbitrarias infligit legem naturae violantibus: videt enim omnes poenas, quae non sunt sub imperio, esse naturales, et improprie dictas: propriae enim ab imperante dictantur, et visibiliter inferuntur; leges quoque publicantur, philosophus ignorat publicationem iuris

o) capite 5.

iuris naturalis. Etiam sapiens concipit Deum magis ut patrem, quam ut dominum, illud enim metum rationalem producit, hoc servilem. *Κυρία δόξα* iuris naturalis Thomasia, qua potissimum a priore iurisprudentiae naturalis systemate abit, totumque immutavit. Quae cum plane singularis sit innumeras contradictiones passa est, fueruntque inter ipsos Thomasia collegas, qui hanc distinctionem inter legem et consilium ad ius naturae applicatam tanquam figmentum reiicerent. Inter quos etiam fuit acutissimus GUNDLINGIUS^{p)}, „qui existimat, ob rationes „adductas iudicium non deferendum esse: esse enim exploratum „Deum non solum ab homine exigere, ut veritatem utriusque legis, ab „solutae puta et hypotheticae, intelligat, sed etiam effectui det, atque „sollicite exequatur. Priori respectu legem esse consilium paternum- „que monitum, quod iam Pufendorfius observauerit, posteriori legis „proprie dictae nomen habitumque induere. Quicquid enim Deus „serio velit, illud etiam serio praecipere, et quidem cum imperio, qui „potentissimus simulatque iustissimus mali cuiusque vindex sit. Hoc „que imperium propterea necessarium esse, ut timori miseriae naturalis „iungatur timor diuinus, et homini nova necessitas hoc est, non obli- „gatio tantum interna sed etiam externa imponatur exsequendi, quod „Deus per rationem homini reuelat, secus si faxint mortales, poenam „non solum eos naturalem manere, verum etiam arbitrariam, insequi, „quamvis non tam facile percipiatur quam humana. *Πᾶν τοῦ θεοῦ* au- „tem in eo potissimum latere, quod sapiens in abstracto sine ulla immu- „tatione, non autem uti nunc inueniatur, et in concreto spectetur.“ Non addimus alia, inculcata a viris doctis e. c. inutilem logomachiam introduci, supponi manifeste falsa, ratione dictante, Deum non ut pa- trem solum, sed ut imperantem considerandum esse etc. Haec enim sola sufficiunt, ut hanc Venerem non omnibus placuisse, osten- datur.

CXXII. Si Deus concipitur, ut pater, consiliarius, doctor, et honestas ac turpitudine denotat magis bonitatem aut malitiam, seu vitium in genere, quam in specie iustitiam et iniustitiam, verum est, actus, de quibus ius naturae tam late quam stricte dictum agit, esse per se et natu- ra sua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. Viderint, quorum interest, annon hac thesi prodiderit Thomasia, totam illam disputationem, quam contra Scholasticos suscepit Pufendorfius, conti- nuavit et magnis triumphis egit Thomasia, profligauerunt iterum Leibnizius et Wolfius, ad verborum contentiones pertineat?

Ttt 3

CXXIII.

p) Via ad veritat. P. III. c. 1. §. 26. seqq. p. 8. seqq. conf. ZELENIUS, l. c.
q) cap. 6.

CXXIII. Ius quatenus significat potentiam moralem ad normam relatum, naturale dicitur, quod idem esse solet apud plerosque homines nobis notos, positivum quod variat.

CXXIV. Ius naturae obligat homines etiam erronee de Deo sentientes ^r.

CXXV. Principium cognoscendi I. N. et G. non est voluntas diuina, nec sanctitas et convenientia cum ea, nec convenientia cum statu integro nec seruanda pacta, nec quaerendam pacem, ubi haberi potest, ubi non potest, quaerenda pacis auxilia: nec custodia socialitatis.

CXXVI. Sed propositio prima I. N. late dicti est: facienda esse, quae vitam hominum reddunt maxime diuturnam et felicissimam.

CXXVII. Primum principium honesti est: fac tibi, quae ab aliis tibi vis fieri; decori: fac aliis, quae tibi vis fieri; iusti: non fac aliis, quae tibi non vis fieri.

CXXVIII. Conclusiones inde deriuantur in doctrina honesti: poenitendum esse, spem cupiditatis erigendam esse sapientibus remediis, excessum cupiditatum reprimendum metu dolorum ignominiae, paupertatis; fugiendas esse occasiones irritantes, euitandam esse securitatem et desperationem, vtendum esse conseruatione hominum, qui mores habent nostris oppositos, oppugnandas passiones omnes, non differendam esse emendationem, non definendam, non quaerendam solitudinem.

CXXIX. Conclusiones principii decori sunt: remittendum sponte de iure proprio; grata aliis facienda promte et sincere, parum grata non nisi necessario et quasi coacte; non danda scandala tam grata quam non grata; patienter ferendam esse aliorum stultitiam.

CXXX. Conclusiones principii iusti sunt: non turbandos alios in vsu iuris sui; etc. Simplicitatem et euidentiam sectandam, euitandas cauillationes et inutilem scrupulositatem.

CXXXI. Regulae iusti coercent malum summum, decori, medium, honesti infimum; primae promouent bonum infimum, secundae medium, tertiae summum. etc.

CXXXII.

^r) Obnf. quae acute et solide monet LEIBNIZIUS l. c. p. 76. et respondit Bierlingius p. 79.

CXXXII. Regulae iusti et honesti pauciores limitationes admittunt, quam regulae decori.

CXXXIII. Auctoritas paratur actionibus sapientibus.

CXXXIV. Auxilium sapientis triplex est, exemplum, praemium, poenae, haec necessario coniungenda.

CXXXV. Praemia et poenae applicanda merentibus.

CXXXVI. Is vero meretur praemium, qui fecit secundum regulas sapientum; et poenam, qui fecit contra.

CXXXVII. Ergo meritum est relatio actionis humanae voluntariae, ad praemia et poenas, seu ad res gratas et non gratas.

CXXXVIII. Imputare, est, aliquem declarare causam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis.

CXXXIX. In imputatione promissorum non solum respicitur ad voluntatem promittentis, sed etiam ad aptitudinem acceptantis.

CXL. Optima I. N. methodus est, quam adhibuit Hobbesius; ut primo agatur de libertate tum de imperio, et tandem de religione.

Habes, Lector, principia, regulasque potiores, secundum quas instruendam disciplinam Iuris naturalis, emendandamque iurisprudentiam diuinam censuit Thomafius. Intelliget ex his attentus quilibet, in praescribendis officiis erga Deum, se ipsum, alios longe alio, quam olim, cothurno Thomafium incedere. Id quod in sequentibus ostendit, et qua ratione emendanda, reconcinnanda et refingenda sint, quae prius de officiis disputauerat, explicat. Quae cum nostrum scopum minus feriant, prolixiora etiam sint, quam ut hoc loco adduci queant, apud ipsum virum summum quaerenda, et cum institutionibus iurisprudentiae diuinae comparanda sunt. In iis multa sunt, quibus arcana papatus et potentiae clericorum inter Protestantes, si illum audis, adhuc superantia confodere gestit. Hoc enim, dici non potest, quam mire illi argumentum arriferit, quod ἐνὶ ἄλλοις, nonnunquam ad scopum suum traxit. Cuius rationes quidem in *Cautelis circa praecognita iurisprudentiae ecclesiasticae*, exposuit, quae vero, an sufficere possint lectori prudenti, et an duce veritate, studio partis seposito neglectoque, conscriptae fuerint, aliis expendendum relinquitur.

mus. Id modo velut *κεντήριον* aliquod monemus: commendare [†] Thomafium GODOFREDI ARNOLDI *Historiam ecclesiasticam et haeresiologicam*, velut omnium optimum et praestantissimum opus, cuius auctor fere solus inter nostrates vel certe omnium primum sensibilibiter desipere defierit, quem tamen fabulas, libros supposititios, ineptasque mysticae theologiae regulas subinde pro legitimis habuisse, negare ipse non potest. Ex hoc enim fonte cum pleraeque assertiones et cautelae profluxerint, quibus postea in I. N. et G. officia circa religionem instruxit, facile palpabit lector, riuulos fonte puriores esse haud posse. Cuius tamen causas arcanas rimari, cum ad institutum nostrum non pertineat, hoc loco superfedemus. Multa vero contra mysticos dum cordate monet, prodit, philosophiam suam a priori typo in haud paucis recessisse.

†) cap. 3. §. 41. p. 32. cap. 16. §. 6. p. 173.

CAPVT